

CAPITOLUL 6

ORIENTUL MIJLOCIU, ÎNTRE CONFLICT ȘI COOPERARE

Mirela ATANASIU

În anul 2021, Orientul Mijlociu, cu un mediu de securitate marcat în general de conflictualitate – exprimată în forme diverse – și un nivel ridicat de intervenție a actorilor extraregionali, suferea un dezechilibru major în termeni de bogăție și stabilitate economică, ceea ce face ca tipologia economiilor statelor regionale să fie diversă (de la cele la limita subzistenței, la cele bazate pe industria extractivă de petrol și gaze). De asemenea, provocările structurale pe termen lung prezente în regiune, precum scăderea produsului intern brut și a gradului de ocupare a forței de muncă (în special în rândul tinerilor și femeilor), diminuarea indexului de capital uman, fluxuri reduse de investiții străine directe, climat investițional slab, sunt coroborate cu niveluri în creștere ale datoriilor externe ale statelor. Aceste condiții preexistente, care reflectă starea fragilă a contractului social în multe țări din regiune, au amplificat efectele negative ale COVID-19. Totuși, în perioada de analiză, s-au evidențiat și unele inițiative mai pronunțate de cooperare.

Șirul de inițiative de cooperare intraregională, declanșat odată cu semnarea *Acordurilor Abraham* în 2020, a fost continuat în ultimul an (medierea conflictului israeliano-palestinian cu ajutorul unui alt actor intraregional – Egiptul, încheierea crizei Qatarului, dezghețări istorice ale relațiilor unor state din regiune, acordarea de ajutor umanitar și medical, pe fondul pandemiei, unor state cu venituri scăzute de către state bogate ale regiunii, trimiterea de forțe militare turcești pentru monitorizarea armistițiului din Nagorno-Karabakh, discuțiile între actorii intraregionali pentru găsirea unui plan „B” în situația eșecului revitalizării JCPOA dintre SUA și Iran²⁶ etc.). Șirul acesta reflectă atât dorința de pacificare între

²⁶ JCPOA - Planul cuprinzător de acțiune comun este un acord la care au ajuns Iranul și P5+1 (China, Franța, Germania, Rusia, Regatul Unit al Marii Britanii și Statele Unite ale Americii) la 14 iulie, 2015. Acordul

actorii intraregionali, de prosperitate economică obținută în comun, cât și de afirmare politică a acestor actori în planul supremației regionale, nu numai prin metode distructive specifice războiului hibrid (războaie proxy, război economic, război ideologic, *fake news* etc.), ci și prin metode constructive, precum dialogul și cooperarea. Însă implicarea mai activă a actorilor intraregionali în căutarea de soluții comune la problemele regiunii poate fi văzută ca reprezentând și o tendință de autonomizare locală. De aceea, întrebarea logică apare: *Există o tendință a statelor din interiorul regiunii de a-și gestiona autonom problemele, fără implicarea statelor extraregionale precum SUA, Rusia, China etc.?*

Plecând de la această întrebare, coroborată cu ideea lui Ross Harrison, director de cercetare la *Middle East Institute*, conform căreia „Orientul Mijlociu trece printr-o transformare profundă, de la o regiune modelată de puteri externe într-una care se conturează conform logicii proprii sale politici interne” (Harrison 2021), am formulat ipoteza de cercetare a acestui capitol: *actorii locali din Orientul Mijlociu își doresc o autonomie extinsă în abordarea și rezolvarea problemelor regiunii.*

Scopul principal al capitolului va fi de a confirma/infirma ipoteza de cercetare, fapt pentru care analiza va fi concentrată pe două direcții de cercetare principale. În prima direcție, se urmărește evoluția crizelor și conflictelor și nivelul de implicare al actorilor locali în rezolvarea acestora, iar în cea de-a doua, sunt caracterizate inițiativele de cooperare intraregională (politice, economice, de securitate, în special) dezvoltate în anul de referință. Scopul secundar al analizei este de a identifica unele tendințe ce se prefigurează în perioada următoare în mediul de securitate al Orientului Mijlociu.

6.1. Evoluția crizelor și conflictelor în Orientul Mijlociu

Din punct de vedere socio-politic, pentru Orientul Mijlociu, 2021 a fost un an al provocărilor noi (înăsprirea efectelor pandemiei, fenomene

nuclear a fost aprobat prin Rezoluția 2231 a Consiliului de Securitate al ONU, adoptată la 20 iulie 2015. În ciuda conformității verificate de către Iran cu acordul, SUA s-au retras unilateral din JCPOA la 8 mai 2018 și, ulterior, și-au reimpus toate sancțiunile asupra Iranului ridicate prin acord. Președintele Donald Trump dorea să renegocieze condițiile acestuia. Odată cu schimbarea administrațiilor americană și iraniană din 2021, în cea de-a doua jumătate a anului s-au reluat negocierile pentru revenirea la acord.

meteorologice extreme înregistrate în contextul evoluției schimbărilor climatice, revenirea la putere a talibanilor în Afganistan etc.) și vechi (războaiele civile din Siria, Irak și Yemen și războaiele proxy²⁷ desfășurate pe fundalul acestora, protestele civile în numeroase state din regiune, conflicte secesioniste etnice și/sau politice, rivalități regionale, terorism islamist etc., cu evoluțiile lor diverse), al oportunităților diplomatice (restabilirea legăturilor Israelului și Qatarului cu state arabe din regiune, reluarea negocierilor americano-iraniene pentru JCPOA n.a.²⁸), dar și al alegerilor electorale cu impact în planul politic al statelor și al aniversărilor (comemorărilor) istorice, care au stârnit reacții ale societății civile.

Înăsprirea efectelor pandemiei pe fondul absenței unui răspuns optim

Orientul Mijlociu este afectat de conflicte cronice în desfășurare, divizări regionale pe diferite criterii și inegalități economice grave în furnizarea de bunăstare și sănătate pentru populație, aspecte reflectate în absența unor răspunsuri concertate la probleme regionale, precum pandemia.

Deși procentajul ridicat de populație tânără a Orientului Mijlociu s-a reflectat într-o rată mai scăzută a mortalității comparativ cu alte regiuni, ceea ce a constituit un avantaj în lupta împotriva crizei sanitare, efectele socio-economice s-au demonstrat a fi grave în ceea ce privește întreruperea educației, ratele ridicate de șomaj, creșterea numărului de persoane care trăiesc în sărăcie etc. în special pentru comunitățile vulnerabile, precum refugiații și lucrătorii migranți. De altfel, este imperios un răspuns concertat în țările care simt deja efectele nocive ale conflictelor, precum Yemenul, care se confruntă cu cel mai mare dezastru umanitar din lume, 80% din populația sa necesitând asistență și 70% ducând lipsă de apă potabilă și igienă, fapt pentru care pandemia este considerată o amenințare mai scăzută în comparație cu insecuritatea alimentară și alte boli²⁹ (Alsabri 2021, 1).

²⁷ Războaiele proxy active în anul 2021 au fost explicate pe larg în lucrarea „Middle Eastern Proxy Wars Waged on the Background of Civil Wars” publicată anterior în revista *Vojenské rozhledy*.

²⁸ Nota autorului.

²⁹ Din 2017 până la sfârșitul anului 2021, Organizația Mondială a Sănătății identifica faptul că în Yemen au fost peste 2 milioane de cazuri de holeră.

Efectele pandemiei COVID-19 au variat foarte mult în regiune, diferențele fiind determinate de o serie de factori, inclusiv caracteristicile specifice ale locurilor de muncă și ocupațiilor, natura contractelor de muncă și capacitatea de a realiza unele sarcini de acasă (Hoogeveen și Lopez-Acevedo 2021, xx). Unele state, inclusiv Israel și statele din Golf au gestionat optim situația pandemică prin măsurile de izolare și prevenire timpurie, urmate de programe extinse de vaccinare, dar în statele mai puțin dezvoltate, situația a stat diferit. De exemplu, până la sfârșitul lunii decembrie 2021, statele regiunii cu venituri ridicate au raportat rate de vaccinare completă mai mari de 50%, iar statele cu venituri mai mici și aflate în război civil au rămas cu mult în urmă la acest capitol, cu rate de 10 ori mai mici, dezvăluind discrepanțele regionale majore (Tabelul nr. 6.1).

Tabelul nr. 6.1: Rata de vaccinare în state ale Orientului Mijlociu la 31 decembrie 2021 (Sursa: [dataCovid19taskforce.com/data/tables](https://data.covid19taskforce.com/data/tables))

Nr. crt.	Țară	Nivelul veniturilor	Rată vaccinare cu doză completă (%)
1.	Emiratele Arabe Unite	Ridicat	93,65
2.	Qatar	Ridicat	75,70
3.	Kuweit	ridicat	75,28
4.	Bahrain	Ridicat	68,45
6.	Arabia Saudită	Ridicat	67,44
7.	Israel	Ridicat	65,73
8.	Oman	Ridicat	56,81
9.	Turcia	mediu superior	61,77
10.	Iordania	mediu superior	41,37
11.	Liban	mediu superior	30,35
12.	Irak	mediu superior	15,46
13.	Iran	Mediu	64,17
14.	Siria	Scăzut	5,10
15.	Yemen	Scăzut	1,13

Pe lângă implementarea măsurilor de sănătate publică, cum ar fi carantinarea, testarea și *lockdownul*, unele state din regiune au ales să încadreze COVID-19 ca amenințare la adresa securității naționale și nu doar ca problemă de sănătate publică. Astfel, unele state apelând la teoria securitizării, dezvoltată de Ole Wæver în cadrul Școlii de la Copenhaga ca opțiune politică, „justifică utilizarea unor măsuri extraordinare pentru

a gestiona natura specială a unor amenințări la adresa securității” (Buzan, Wæver și De Wilde 1998, 21). Astfel, starea de urgență națională a fost unul dintre instrumentele care au permis suspendarea normalității politice și instituirea măsurilor restrictive, dar și utilizarea unor mijloace coercitive pentru implementarea acestora. În acest cadru, o notă comună pentru 35% dintre statele regiunii (Oman, Israel, Jordan etc.), indiferent de nivelul de dezvoltare al acestora, a fost faptul că au apelat la forțele armate pentru a sprijini aplicarea măsurilor legate de COVID-19 (International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2021, 25).

Acest tip de abordare a pandemiei – prin impunerea și implementarea cu ajutorul forțelor armate a unor măsuri extraordinare persistente poate și dincolo de contextul sanitar actual – ar putea întări capacitatea represivă a statelor deja autoritare ale Orientului Mijlociu, de aceea, consecințele politice ale securizării pot consta în erodarea normelor și libertăților democratice în plan regional.

Schimbările climatice s-au reflectat în 2021 în *temperaturi și fenomene extreme*, care au indus secete severe, incendii, acutizarea crizei alimentare și limitarea resurselor de apă, dar și o creștere a deceselor și a problemelor de sănătate cauzate de căldură în rândul populației.

În iunie 2021, în Kuweit s-a înregistrat o temperatură de 53,2°C, în timp ce Omanul, Emiratele Arabe Unite și Arabia Saudită au înregistrat peste 50°C, iar o lună mai târziu, temperaturile în Irak au crescut la 51,5°C, și în Iran la aproape 51°C (Vohra 2021). Ceea ce este mai îngrijorător este că Orientul Mijlociu se încălzește de două ori mai mult decât media globală și până în 2050 va fi cu până la 4°C mai cald (IPCC 2019, 259). Mai mult, specialiștii îl văd ca fiind prima regiune ce va rămâne fără apă dulce pentru consum, de vreme ce deține doar 1% din resursele de apă ale lumii pentru o populație de 5% din cea globală (World Resource Institute 2021). Evident, în respectiva situație, se va accentua problema migrației pe considerente climatice.

Siria și Irak sunt statele cele mai afectate de *secetă*. Aici, „mai mult de 12 milioane de oameni au acces limitat la apă, hrană și electricitate și sunt necesare măsuri urgente pentru a combate o criză gravă a apei” (Danish Refugee Council 2021). Și în provincia Khuzestan, din sud-vestul

Iranului, populația s-a confruntat în 2021 cu secetă extremă (Cojocaru 2021). Situația afectează sănătatea publică, deoarece gospodăriile consumă din ce în ce mai mult apă nesigură și există mai puțină apă pentru uz casnic, inclusiv pentru igienă și salubritate, concomitent limitându-se capacitatea de implementare a măsurilor de control al pandemiei. Mai mult, în ultimii ani, pe fondul secetei severe, *incendii multiple* au afectat Libanul, Turcia și regiunile muntoase de coastă ale Siriei în timpul valurilor de căldură de vară. Dar ca fenomen opus, inundațiile sunt și ele întâlnite frecvent în anumite părți ale Orientului Mijlociu, după zile de ploi abundente (Turcia, Oman, Iran, EAU, Arabia Saudită și Kuweit). Vremea severă a afectat și zonele aflate mai la est, fiind raportate *inundații* în anumite părți ale Pakistanului și Afganistanului.

Dar, în ultimii ani, în regiune au început a-și face simțită prezența și *temperaturile foarte scăzute*, față de media anuală obișnuită, cu manifestări ale unor fenomene meteorologice specifice. De exemplu, „în Arabia Saudită, în 2021, s-au înregistrat cele mai scăzute temperaturi din ultimii 30 de ani, în Oman în ultimii 10 ani au avut loc mai multe uragane, ... și un val de aer polar a afectat mai multe țări din Orientul Mijlociu” (Arabia Weather 2022).

Indivizii cu venituri reduse au fost cei mai vulnerabili la bolile legate de efectele schimbărilor climatice. De exemplu, căldura excesivă provoacă decese numeroase din cauza lipsei accesului populației sărace la resurse optime de contracarare a efectelor acesteia, cum ar fi sursele de apă potabilă și instalațiile de aer condiționat și răcire a temperaturii în locuințe.

Războaiele civile persistente în Orientul Mijlociu sunt atât un simptom al eșecului statelor de a construi legitimitate și guvernare incluzivă, cât și embleme ale unei regiuni fracturate și eșuate.

În cel de-al zecelea an al său, *războiul civil sirian* a marcat o stagnare a procesului de pace condus de ONU. De altfel, în mai 2021, în Siria, în regiunile controlate de forțele guvernamentale, s-au desfășurat alegeri în urma cărora Bashar Al-Assad a câștigat al patrulea mandat. Acestea nu au fost conforme procesului politic stabilit prin rezoluția ONU 2254 din 2015 care solicită în art. 4 „alegeri libere și corecte în

conformitate cu [o] nouă constituție, care să fie [...] administrate sub [supravegherea] ONU” (UNSC 2015), în pofida eforturilor depuse în acest context³⁰ și a inițiativelor de realizare a unei constituții convenite de comun acord între actorii politici sirieni care să permită alegeri generale libere desfășurate sub auspiciile ONU.

Ultima rundă de discuții de la Astana cu privire la Siria din decembrie 2021, așa cum este reflectat și în comunicatul activității, include aceleași puncte majore: „angajament susținut pentru menținerea unității politice, suveranității și integrității teritoriale, lupta împotriva terorismului și sprijinirea unei soluții politice” (The Astana Times 2021), având conținut similar celor iterate în rundele anterioare. De altfel, și rezultatele slabe ale sesiunilor Comitetului Constituțional Sirian din ultimii doi ani pentru revizuirea constituției conform dorințelor întregului electorat sirian reflectă lipsa avansării procesului de reformă politică.

De altfel, și în plan militar, la finele anului 2021, situația se prezenta într-o situație de stagnare „conflictul a ajuns într-un impas violent prelungit în care sunt prezente mai multe confruntări armate diferite în același timp, suprapunându-se cu preocupările de securitate regională cu privire la activitatea turcă, iraniană, israeliană, kurdă și jihadistă” (International Institute for Strategic Studies 2021), după luptele duse în vara anului 2021 în sudul Siriei.

Poate și pe fondul faptului că statele occidentale și-au redus, în mare măsură, angajamentul în Siria (de exemplu, UE refuză discuțiile cu guvernul sirian și nu dorește să investească în reconstrucția țării până nu se finalizează tranziția politică), mai multe țări arabe au început a explora modalități de a se reangaja politic cu regimul Assad – Oman și-a retrimis ambasadorul în Siria, EAU și-a redeschis ambasada la Damasc, Arabia Saudită și-a trimis șeful de informații la Damasc pentru discuții cu omologul său sirian – (Schenker 2021, 2). De altfel, reangajarea țărilor

³⁰ O serie de eforturi de pacificare a Siriei au avut loc de-a lungul timpului: Planurile de pace ale Ligii Arabe (2011-2012); Planul de pace al lui Kofi Annan, emisarul special comun pentru ONU și Liga Arabă (2012); Grupul prietenilor Siriei (2012); Inițiative de pace rusești (2012-2013); Conferințele de la Geneva asupra problemei siriene (2012, 2014, 2016), Procesul de la Viena (2015, 2016), conferințe ale opoziției siriene (2011, 2015), Procesul de la Astana (2017-2019, 2021, în 21-22 decembrie 2021 a avut loc cea mai recentă rundă de negocieri pentru perioada analizată).

Golfului cu regimul lui Assad poate avea, pe viitor, o mare importanță pentru finanțarea reconstrucției Siriei.

Perspectivile imediate arată o Sirie împărțită în continuare în arii distincte de control. Deși cea mai extinsă arie (aproximativ 2/3 din teritoriu) este deținută de guvernul sirian, acestuia îi lipsește puterea militară sau politică necesară pentru a recuceri punctele de trecere a frontierei (Idlib, Afrin, Azaz, Jarablus, Tel Abyad și Ras-Al Ayn) situate în regiunile controlate de forțele turce și grupurile armate susținute de acestea – Armata Națională Siriană (SNA) și Organizația pentru Eliberarea Levantului (*Hay'at Tahrir al-Sham* – HTS). De asemenea, în regiunile din nord-est controlate de Forțele Democratice Siriene (SDF), acordurile turco-ruse vor continua să favorizeze patrulele comune, căutând să țină la distanță forțele kurde ale Unităților de Apărare a Poporului (YPG) din SDF de frontiera turco-siriană. De asemenea, Stat Islamic va duce în continuare lupte pentru control teritorial în centrul Siriei. De aceea, puterea regimului Assad va rămâne limitată și condiționată, iar o reconciliere turco-siriană este un deziderat îndepărtat.

În timpul operațiilor sale militare din Siria, Turcia administrează unele teritorii siriene ocupate prin guvernele provinciale adiacente: cele din Kilis și Gaziantep pentru zona ocupată de Operațiunea Scutul Eufratului, cea din Hatay pentru Cantonul Afrin și cea din Şanlıurfa pentru porțiunea de teritoriu dintre Tel Abyad și Ras al-Ain. În toate aceste teritorii, în grade diferite, Turcia a investit în integrarea economiilor și infrastructurii locale, aceasta devenind principalul furnizor de servicii, ajutor umanitar și securitate (Adar 2020). În acest context, există posibilitatea disputării statutului acestor teritorii la momentul creării unui guvern sirian reunit conform Rezoluției 2254 a Consiliului de Securitate al ONU.

În concluzie, două problematici se preconizează a fi importante pentru viitorul Siriei: perspectivele kurzilor de a constitui o entitate autonomă pe teritoriul său și posibilitatea ca Turcia să-și afirme suveranitatea asupra unor părți din această țară pe fondul actualei administrări a lor.

Un alt aspect important este acela că Siria va rămâne un teritoriu de război proxy pentru puterile regionale, în special pentru Rusia, Iran și Turcia, ceea ce va adânci înăsprirea condițiile umanitare, economice și sociale, stârnind astfel noi deplasări de populații, atât interne, cât și către statele mai stabile din Orientul Mijlociu sau către Europa.

Războiul civil irakian – în Irak au continuat protestele populare începute din 2019, astfel încât, la 10 octombrie 2021 au avut loc alegerile naționale ale căror rezultate au fost contestate de către unele partide politice sprijinite de Iran. În acest context, s-au organizat proteste de stradă în Bagdad, în noiembrie urmând și o tentativă de asasinare a primului ministru Mustafa al-Kadhimi. Deși alegerile, ratificate ulterior de Curtea Supremă Irakiană, au fost văzute de comunitatea internațională ca reprezentând o victorie spre democratizarea statului, Jeanine Hennis-Plasschaert, Reprezentantul Special al Secretarului General și Șef al Misiunii ONU de Asistență pentru Irak (UNAMI), puncta că mediul de securitate în Irak „rămâne precar” (UNSC 2021). Probabil că afirmația Șefului UNAMI rezultă din conștiința faptului că stabilitatea Irakului depinde, în multe privințe, mai puțin de conducerea sa politică și dinamica internă dificilă a statului irakian, și mai mult de dinamica regională provocată de Iran, Arabia Saudită, alte state din Golf, Israel, Turcia etc. care, în contextul conflictelor și tensiunilor dintre ele pentru supremație regională, își utilizează actorii proxy pe teritoriul irakian, ceea ce duce nu numai la destabilizarea Irakului, ci și a Orientul Mijlociu în ansamblu. Din această perspectivă a războaielor proxy, printre potențialele acțiuni pe termen scurt și mediu care pot afecta direct securitatea națională a Irakului se numără: continuarea campaniei Iranului de înlăturare a forțelor americane din Orientul Mijlociu și/sau inițierea unor atacuri iraniene de pe teritoriul Irakului împotriva Israelului, Arabiei Saudite sau a altor state ale Golfului, declanșând astfel represalii ale acestora.

O concluzie de perspectivă internă, în urma desfășurării alegerilor, este că probabil acestea nu vor modifica imediat în mod fundamental natura statu-quo-ului politic construit în ani de corupție și conflictualitate (mișcarea inertială fiind de alunecare treptată a statului către o criză economică sau potențial colaps al statului). Totuși, astfel au fost create

precondițiile asigurării spațiului unei generații tinere, post-sectare, care odată ajunși la vârsta de vot, vor avea posibilitatea să restructureze peisajul politic al Irakului.

Războiul civil din Yemen s-a înrăutățit în 2021 în contextul în care „luptele dintre coaliția condusă de Arabia Saudită și rebelii Houthi susținuți de Iran au continuat să dăuneze civililor, să provoace strămutarea lor în regiune și să restricționeze accesul umanitar” (Council on Foreign Relations 2022).

Pe lângă conflictul pur militar, un alt tip de conflict este cel economic, pentru obținerea controlului resurselor naturale, fluxurilor comerciale, afacerilor și piețelor țării. „Avantajul rebelilor în această luptă este controlul în creștere asupra teritoriului și centrelor urbane, iar al guvernului yemenit este autoritatea sa juridică internațională” (International Crisis Group 2022, 4).

Escaladarea ostilităților în dublul conflict s-a petrecut în pofida faptului că, pe parcursul anului 2021, diverși terți, inclusiv trimiși speciali ai ONU și SUA, precum și oficiali din Oman, au încercat să lucreze în comun pentru a ajunge la un acord de încetare a focului între Houthi și coaliția condusă de Arabia Saudită. Mai mult, și Arabia Saudită a inițiat o propunere de pacificare ce urma a fi materializată printr-o încetare a focului la nivel național și redeschiderea aeroportului din capitala yemenită, Sanaa, dar care a fost refuzată de Houthi.

Drept rezultat al acestor eșecuri în negociere, Yemenul încă găzduia, în decembrie 2021, cea mai mare criză umanitară din lume, reprezentată de cei 16,1 milioane oameni care trăiau în insecuritate alimentară, 15,6 milioane de oameni care se confruntau cu sărăcia extremă, de inflația în creștere cu 140% față de începutul anului, în special în sudul Yemenului, unde 1 dolar american era echivalentul a 1.670 de riali yemeniți (International Rescue Committee 2022). De asemenea, escaladarea violenței a provocat devastări pe scară largă asupra infrastructurii critice, inclusiv a spitalelor și a unităților de servicii, atât de necesare, mai ales în contextul pandemiei în desfășurare. Ceea ce este mai îngrijorător este faptul că această situație decadentă nu a apărut ca o consecință arbitrară a războiului, ci, mai degrabă, ca o consecință directă a modului în care

părțile în conflict au ignorat și continuă să ignore normele de drept internațional umanitar și legea conflictelor armate, ceea ce complică tot mai mult capacitatea populației de a supraviețui. O altă tendință ce se imprimă în Yemen este însoțirea războiului civil de un altul – în spațiul informațional –, care reprezintă „o infodemie de dezinformare online, discurs instigator la ură și extremism care subminează puțină încredere rămasă după șapte ani de conflict, care nu numai că încetinesc eforturile de a atenua răspândirea pandemiei de COVID-19, dar erodează și perspectivele unei reglementări pașnice durabile” (Muggah 2022).

Pentru viitor, se previzionează continuarea escaladării ostilităților militare, care adăugate reducerii ajutorului alimentar al ONU, pot determina o schimbare politică, turnură care reprezintă unul dintre scenariile posibile pentru Yemen, în contextul în care pierderea Maribului, capitala provinciei petroliere cu același nume, ar slăbi considerabil guvernul yemenit aflat sub președintele interimar Abd Rabbu Mansour Hadi.

Pseudo-războiul civil afgan se desfășoară într-o țară saturată de conflicte ce durează de aproape 50 de ani și care continuă să provoace un număr ridicat de victime. Atacurile talibanilor și ale altor grupuri armate au vizat în mod deliberat civili și obiective civile, fapte care, deși încalcă dreptul internațional umanitar, au rămas nepedepsite. De altfel, *Conflict Global Tracker* arată că din 2009, până la sfârșitul anului 2021, „s-au înregistrat aproximativ 111.000 de decese în rândul populației civile afgane” (Council on Foreign Relations 2022).

În februarie 2020, SUA semnase cu talibanii, la Doha, un acord de pace. Acordul prevedea retragerea tuturor forțelor SUA și ale coaliției internaționale din Afganistan, în schimbul a trei garanții din partea talibanilor, anume, „împiedicarea oricăror operațiuni teroriste împotriva securității SUA și a aliaților săi în zonele aflate sub controlul talibanilor, o înțelegere politică rezultată din dialogul și negocierile intra-afgane dintre talibani și o echipă de negociere incluzivă a Republicii Islamice Afganistan și, nu în ultimul rând, încheierea unui acord de încetare a focului la nivel național” (US Government 2020). Dar, în pofida acordului, violențele au continuat, în a doua jumătate a anului 2020, SUA

intensificându-și atacurile aeriene împotriva talibanilor ce vizau țintele guvernamentale și forțele de securitate afgane, iar în prima jumătate a anului 2021 s-a înregistrat un număr record de victime civile (UN News 2021), deoarece talibanii au escaladat ofensiva militară, pe fondul retragerii trupelor internaționale, consolidându-și controlul teritorial.

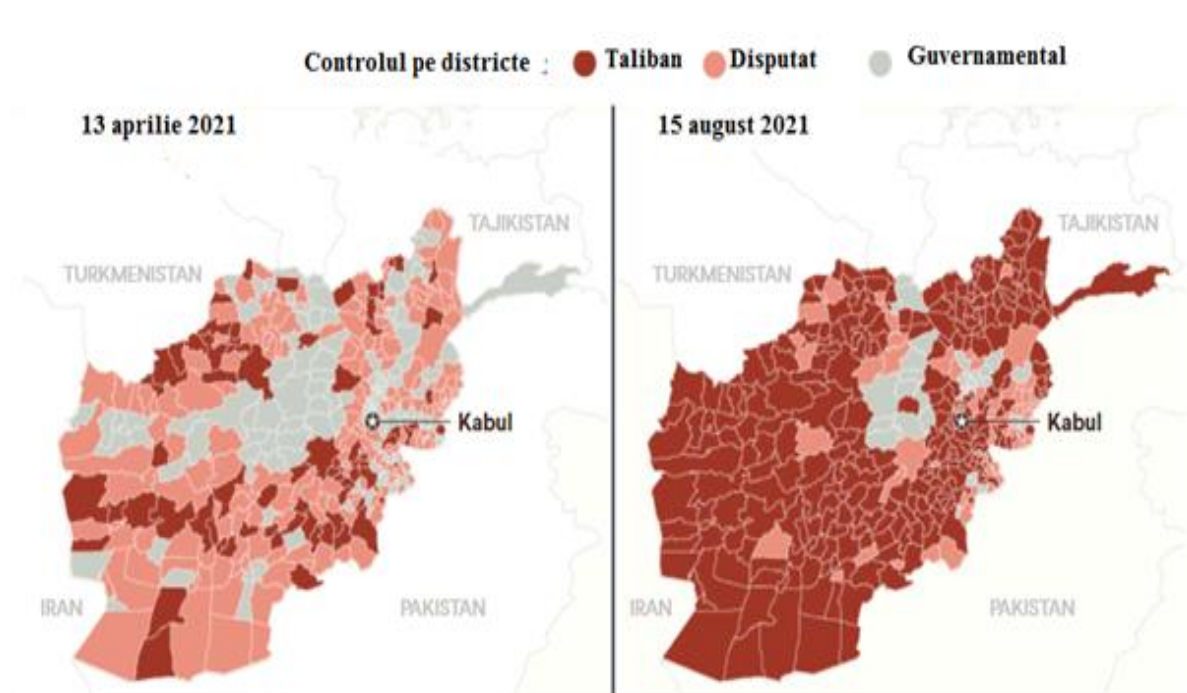

Figura nr. 6.1: Controlul teritorial în Afganistan, hărți comparative:
13 aprilie 2021 - o zi înainte de anunțarea retragerii americane și
15 august 2021 – după retragerea forțelor internaționale

La mijlocul lunii august 2021, după ce SUA și-au retras toate forțele conform calendarului stabilit prin acordul de la Doha, înainte ca negocierile intra-afgane să fie definitivate într-o înțelegere politică, guvernul afgan s-a prăbușit. Drept urmare, puterea a fost preluată rapid de talibani, iar Emiratul Islamic al Afganistanului (IEA)³¹ a fost reinstaurat, situația politică și dinamica conflictului înrăutățindu-se în Afganistan, concomitent fiind provocată și „o schimbare esențială în balanța de putere

³¹ Emiratul Islamic al Afganistanului a mai fost la putere în Afganistan între 1996 și 2001.

regională a Asiei Centrale” (Niculescu 2021, 31). Exercițarea puterii brutale de către regimul taliban³² a generat fluxuri de migrație, provocări umanitare și incertitudine politică în regiune, dar a oferit totodată, unor puteri precum Rusia, China și Iran, oportunități de a-și spori angajamentul regional într-o lume cu tendințe de multipolaritate.

Din analiza evoluției războaielor sau pseudo-războaielor civile *se observă că tentative de pace au existat în toate conflictele majore*, printre cele mai productive fiind: în Siria – Procesul de la Astana a facilitat discuțiile interne pentru o nouă constituție siriană; în Irak – eforturile Misiunii ONU de Asistență pentru Irak (UNAMI) a facilitat desfășurarea de alegeri naționale democratice; în Yemen – trimiși speciali ai ONU și SUA, precum și oficiali din Oman au încercat, în mai multe rânduri, obținerea unui acord de pace între rebelii Houthi sprijiniți de Iran și Arabia Saudită, ce susține coaliția anti-Houthi. Totuși, „în pofida unei oarecare atenuări a acestora în ceea ce privește nivelurile de violență și gradele de letalitate în 2021, aceste conflicte au ținut Orientul Mijlociu într-o disfuncție regională” (Harrison 2021). Mai mult, deși acestea reprezintă o constantă post-Primăvară Arabă a regiunii, „nu au creat condiții care să favorizeze reconceptualizarea suveranității sau decuplarea suveranității și guvernării” (Heydemann 2018, 48). *Această situație reflectă nivelul ridicat de reziliență a guvernelor autoritare.*

Conflictele separatiste, tensiunile interne, rivalitățile regionale și terorismul au continuat, de asemenea, a fi o constantă a Orientului Mijlociu în 2021. Tendințele de separare de diverse naturi (etnică, religioasă, guvernamentală) au rămas persistente în regiune. Totuși, principala sursă a tendințelor separatiste rămâne islamul „... sursă identitară perpetuă indiferent de epoca parcursă constituind, în același timp, un factor important al modalității de statuare a relațiilor politice și sociale” (Atanasiu 2016, 10) atât între statele, cât și în interiorul statelor regiunii.

³² Printre primele măsuri ale guvernului taliban a fost anularea progreselor înregistrate în ultimii 20 de ani privind drepturile femeilor și libertatea presei (școli de fete închise, interzicerea femeilor de a lucra în administrația guvernamentală sau alte domenii, maltratarea și închiderea unor jurnaliști în închisori etc.).

Aceste tendințe sunt prezente în forme diverse, de la cele secesioniste prin care se urmărește constituirea unui stat pentru o anumită etnie într-un anumit teritoriu (arabo-israelian), mărirea unui teritoriu autonom locuit de o anumită etnie prin încorporarea de teritorii în statele vecine (extinderea statului kurd din Irak în Siria sau Turcia), până la cele prin care se solicită oarecare autonomie minoritară (Nagorno Karabah, disputat între Armenia și Azerbaidjan). Cert este că aceste tendințe separatiste generează nu numai tensiuni politice interne și internaționale, dar și insurgență militară, războaie proxy, extremism și terorism.

Dintre acestea, războiul din Gaza desfășurat în mai 2021 pe fondul *conflictului secesionist arabo-israelian* „a fost una dintre cele mai sângeroase erupții violente din ultimii 7 ani” (Elgindy 2021).

Teritoriul israelian a fost ținta rachetelor lansate din Gaza de către membrii grupării Hamas (12 civili uciși, dintre care 2 copii), iar armata israeliană a ripostat cu atacuri de artilerie și ale forțelor aeriene (au fost uciși 260 de palestinieni – cel puțin 129 de civili, dintre care 66 copii) (Human Rights Watch 2021). Concomitent, israelieni (în special în orașele cu o largă populație arabă) și libanezi (în localitățile de la granița israeliano-libaneză) au participat la proteste de susținere a palestinienilor. În urma bombardamentelor din Gaza asupra palestinienilor, s-au organizat proteste și în orașe europene (Londra, Madrid, Paris, Berlin), dar și în unele orașe australiene (Melbourne, Sydney). Comunitatea arabă s-a împărțit, pe când Turcia și Iranul au blamat Israelul pentru situația creată, statele învecinate care au reluat relațiile politice cu Israelul (EAU, Bahrain, Maroc și Sudan) s-au abținut să reacționeze sau în unele precum EAU, Bahrain și Kuweit, a circulat pe rețelele de socializare haștagul „*Palestine is not my cause*” (Palestina nu este problema mea) (Chulov 2021). În acest context, Israelul a desemnat șase grupuri ale societății civile palestiniene drept organizații teroriste și le-a acuzat că direcționează ajutorul donatorilor militanților, acțiune pentru care a fost contestat de organe ale ONU și ONG-uri care promovează drepturile omului (UNGA 2021).

După 11 zile de ostilități israeliano-palestiniene, în care legile războiului au fost încălcate, Egiptul a inițiat medierea unui acord de încetare a focului între Israel și militanții din Fâșia Gaza care, deși inițial fragil, a fost consolidat ulterior prin dialogul între părți și a dus la dezescaladarea, cel puțin temporară, a conflictului. În ce privește perspectiva de viitor a acestei crize regionale, schimbarea regimului în Israel nu a adus o optică diferită vis-à-vis de problema palestiniană, noul prim-ministru Naftali Bennett continuând acțiunile de „facilitare a transferului cetățenilor israelieni în așezările din Cisiordania ocupată” (Human Rights Watch 2022). Totuși, cele două întâlniri consecutive de la sfârșitul anului 2021, între ministrul israelian al apărării Benny Gantz și președintele palestinian Mahmoud Abbas, arată că „soluția cu două state”³³ nu a fost eliminată în totalitate.

Conflictul secesionist turco-kurd, transnațional, care decurge de mai mult de trei decenii, reflectă tendințele de separare a kurzilor pe baze etnice. Dar, „acolo unde alții văd cererile kurde de descentralizare, federalism și drepturi ale minorităților gestionabile, Ankara vede terorism și începutul unei dezintegrări sângeroase și insolubile” (Taşpınar 2021). În 2021, dorința de secesiune a kurzilor era contracarată de turci pe trei fronturi de luptă. Primul front, situat în sud-estul Turciei și nordul Irakului, era constituit din opoziția forțelor militare turce împotriva militanților Partidului Muncitorilor din Kurdistan (PKK) – recunoscut ca organizație teroristă de Turcia, SUA și UE. Al doilea front, în nordul Siriei, unde forțele militare turce se confruntau cu ramura siriană a PKK – Forțele de Protecție a Poporului (YPG) –, care, din 2019, ca urmare a retragerii trupelor americane (foste aliate ale acestora împotriva teroriștilor islamiști, Stat Islamic și Al-Qaeda, în special), au slăbit în fața atacurilor forțele turce³⁴. Iar, în Turcia, guvernul turc urmărește represiunea Partidului Democrat al Poporului (HDP) pro-kurd.

³³ „Soluția cu două state” reprezintă cadrul propus în 1993, prin Acordurile de la Oslo, pentru rezolvarea conflictului israeliano-palestinian prin înființarea a două state pentru două popoare: Israel pentru poporul evreu și Palestina pentru poporul palestinian.

³⁴ Între august 2016 și decembrie 2021, Turcia a lansat patru operațiuni militare în nordul Siriei.

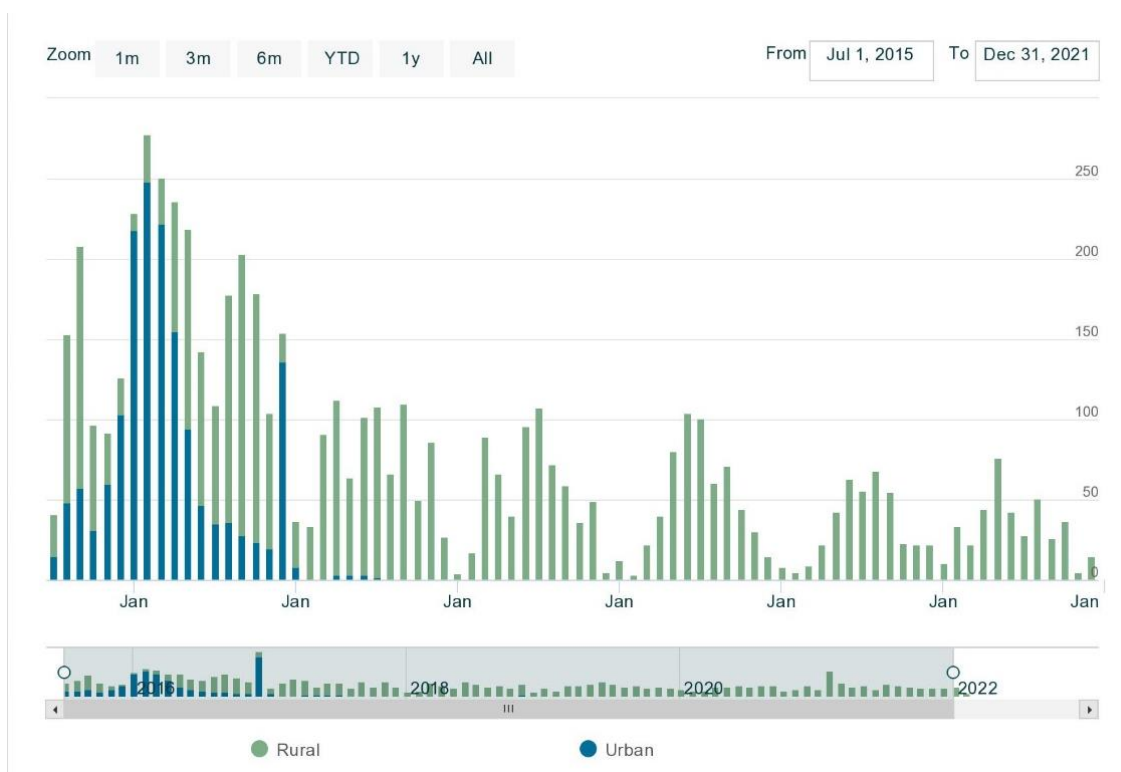

Figura nr. 6.2: Evoluția numărului de victime în zonele urbană și rurală
(Sursa: International Crisis Group 2021)

Deși Turcia se află într-o stare perpetuă de război împotriva kurzilor, în special în Siria, o tendință importantă a conflictului este aceea că, în ultimii doi ani, luptele s-au mutat din orașe, nemaifiind înregistrate victime în zonele urbane.

Fragmentarea autorității statale în Irak și Siria a permis grade fără precedent de autonomie kurdă. De exemplu, Kurdistanul irakian, entitate politică semi-independentă din 1991 sub guvernul regional kurd (KRG), ca urmare întreruperii influenței guvernului central din ultima perioadă, a ajuns o entitate politică autonomă în Irak, dar aceasta nu a dus la construirea un stat kurd stabil. Iar, în Siria, forțele kurde, fără sprijinul trupelor americane, au căutat protecția președintelui sirian Bashar al-Assad, fiind copleșite de atacurile forțelor turce. De altfel, perspectivele viitorului apropiat nu denotă apariția unui stat kurd recunoscut la nivel internațional, dar, atâta timp cât nu există o soluție politică acceptat de ambele părți, cercul vicios al conflictului, radicalizării și mobilizării armate va continua.

Conflictul secesionist azero-armean are baze etnice și politice și este concentrat în regiunea Nagorno-Karabah. În noiembrie 2020, după ce războiul de 44 de zile dintre cele două state s-a finalizat cu un acord de încetare a focului mediat de Rusia, monitorizarea situației prin prezența militară a forțelor rusești în Nagorno-Karabah și coridorul Lachin trebuia să garanteze securitatea. Dar s-a dovedit a fi doar o pace fragilă, deoarece în mai 2021, pe fondul lipsei unei demarcații clare a frontierei azero-armene prin respectivul acord, a erupt din nou o dispută între părți (US Department of State 2021), care se derula încă și la sfârșitul anului. Condiții etnice și sectare pentru separarea sau autonomizarea unor teritorii regionale se întâlnesc și în Arabia Saudită, Siria și Yemen, pe fondul polarizării dintre majoritatea sunnită/șiită și minoritatea šiită/sunnită), astfel de manifestări fiind deja prezente, precum și în Libia (diviziuni tribale adânci).

În 2021, *protestele civile* de diferite naturi: politice (dorința de schimbare a unor guverne autoritare), economice (efectele crizei economico-financiare generate de pandemia în curs – denominarea monedelor naționale, șomaj în creștere, rată ridicată de sărăcie, limitarea accesului la resurse de apă și energie etc.), sociale (lupta pentru unele drepturi și libertăți civile) au continuat în tot Orientul Mijlociu.

În *Iordania*, au persistat protestele inițiate anul anterior, pe fondul implementării Legii Apărării, în martie 2020, pentru a reduce răspândirea COVID-19. Această lege este văzută ca limitând drepturile politice și civile ale cetățenilor. De altfel, organismele internaționale abilitate în domeniul libertăților civile arată că „Guvernul (iordanian, n.a.³⁵) restricționează și blochează accesul la internet, inclusiv la platformele de social media, în timpul evenimentelor sensibile din punct de vedere politic. Jurnaliștii online, activiștii și utilizatorii rețelelor sociale sunt urmăriți penal pentru criticile lor la adresa guvernului, pe baza unei serii de legi care penalizează exprimarea legitimă online” (Freedom House 2021). Mai mult, acuzația, din luna aprilie, adusă de guvernul iordanian prințului moștenitor Hamzah și unor complici de un presupus complot de lovitură

³⁵ Nota autorului.

de stat împotriva fratelui său vitreg, regele Abdullah al II-lea, nu a făcut decât să zdruncine și mai mult stabilitatea țării. Totuși, dincolo de luptele interne pentru putere și restricționarea libertăților civile ale iordanienilor, cel mai mare risc pentru stabilitatea viitoare a Iordaniei rămâne trenarea reformei politice și economice.

În 2021, *Libanul* a continuat să se confrunte cu efectele politice ale exploziei din portul Beirut din august 2020, fapt ce a contribuit la un eșec suplimentar al statului, care ar putea trage țara în violență civilă în viitorul apropiat. În aceeași situație precară se află și *Irakul*, ce riscă să recadă în violențe sectare. Proteste civile de mică amploare au fost organizate și în *Bahrain*, cu ocazia comemorării a 10 ani de la *Primăvara Arabă*, dar și pe fondul restricționării ridicate a libertăților civile ale cetățenilor. Proteste populare au avut loc și în *Cisiordania* (West Bank), în iunie 2021, pe fondul decesului dizidentului Nizar Banat, un critic al Autorității Palestiniene, în timp ce se afla în custodia poliției (The World 2021).

În *Turcia*, în anul de referință, au avut loc o serie de proteste civile de natură economico-socială: în ianuarie, împotriva numirii lui Melih Bulu³⁶ de către președintele Recep Tayyip Erdoğan ca rector al Universității Boğaziçi; în martie-noiembrie, ca urmare a anunțului guvernului că va retrage statul turc din Convenția de la Istanbul din 2011 privind violența împotriva femeilor; în noiembrie-decembrie, urmare a scăderii lirei turcești și creșterea ratei de sărăcie a populației. Proteste pe baze economice au avut loc și în *Oman*, în mai 2021, declanșate de concedierile în masă, șomajul în creștere și impunerea de noi taxe (Al Jazeera 2021).

În *Yemen*, în decursul anului 2021, au avut loc cel puțin două proteste economice importante: primul în martie, declanșat de eșecul guvernului de a plăti salariile angajaților din sectorul public; iar al doilea, în septembrie 2021, pe fondul crizei economice, ce a determinat scăderea rapidă a valorii rialului yemenit. De asemenea, în același an, în iulie (provincia Khuzestan) și noiembrie (Isfahan), *Iranul* a înregistrat proteste

³⁶ Melih Bulu, care are legături cu partidul turc aflat la guvernare (AKP), suspectat de plagiat, a fost primul rector ales din afara universității de la lovitura de stat din 1980.

legate de penuria severă de apă, cauzate de cea mai gravă secetă din Iran din ultimele decenii (Carnegie Endowment for International Peace 2021).

În ciuda reputației sale de relativă stabilitate politică și prosperitate economică în comparație cu vecinii săi, în 2021, *Regiunea Kurdistan din Irak (KRI)* s-a confruntat frecvent cu proteste populare față de furnizarea nesigură de către guvern a serviciilor publice (apă, electricitate, transport).

Rivalități regionale există atât între actori intraregionali de factură islamică diferită (suniți – šiiti, între actori statali și nonstatali deopotrivă), între actori intraregionali musulmani și de alte religii (Iran-Israel, Turcia-Israel), dar și între actori intra- și extra-regionali (Iran-SUA, Turcia-Rusia) sau între actori extraregionali (SUA-Rusia), în lupta pentru supremație regională.

Aceste rivalități sunt exprimate atât direct, între actorii respectivi, cât și prin intermediari (proxy) în contextul crizelor și conflictelor regionale, precum cele din Siria, Irak, Liban, Bahrain și Yemen. Mai mult, aceste rivalități regionale au dus la constituirea de alianțe de conjunctură în respectivele probleme politice, situându-se de o parte sau de alta a oponentilor. De exemplu, în conflictul sirian, Irakul, Iranul, Rusia și grupul terorist Hezbollah din Liban s-au alăturat regimului lui Bashar al-Assad, iar la coaliția condusă de SUA s-au raliat Turcia, Qatar, Arabia Saudită și Israelul, care sprijină rebelii sirieni (Atanasiu, 2021). Dintre acestea, cele mai acute în prezent sunt rivalitățile: sunnită-șiită, materializată în coalițiile conduse de Arabia Saudită și Iran; SUA-Iran; SUA-Rusia, pe care le vom și analiza mai detaliat.

Miezul principalei rivalități regionale și cea mai longevivă dintre ele este conflictul istoric sectar *sunnit-șiit* care, la momentul actual, reprezintă un fenomen revizionist, constituind, în mare măsură, o reacție la evenimentele moderne și problemele socioeconomice specifice (Kabalan 2019). În Orientul Mijlociu, šiitii reprezintă majoritate în Iran, Irak, Azerbaidjan și Bahrain, suniții reprezintă majoritate în Afganistan, UAE, Arabia Saudită, Qatar, Yemen, Pakistan, Oman, Siria, Turcia, iar în Liban este o pluralitate aproximativă.

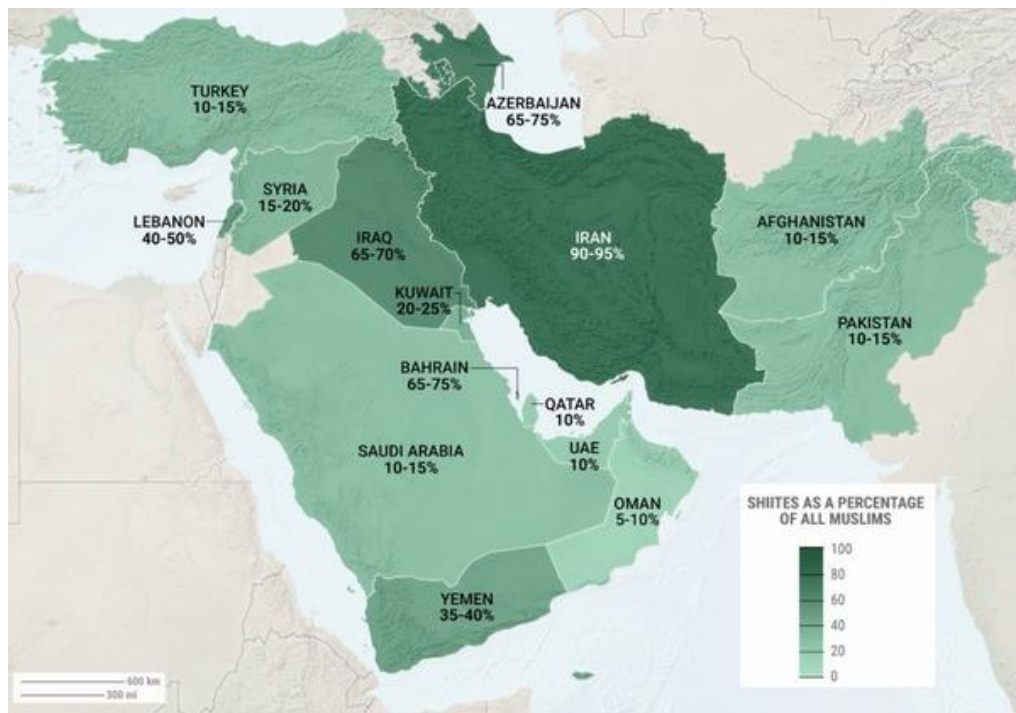

Figura nr. 6.3: Populația șiiită în Orientul Mijlociu
(Sursa: Pew Research Center, 2017)

Conflictul politic dintre Iranul (șiiit) și Arabia Saudită (sunnită), generat de sectarismul și tensiunile dintre facțiunile religioase musulmane, a ajuns să modeleze viziunea și acțiunile celor două state în Orientul Mijlociu. Cu toate acestea, diferențele lor politice sunt de fapt mult mai complexe și mai adânc înrădăcinate (regimul iranian este unul teocratic – regimul saudit este o monarhie, politica sectară a fost baza revoluției iraniene din 1979 – saudiții au generat-o ca răspuns la cea din Iran, în Arabia Saudită sectarismul s-a dezvoltat către un naționalism saudit – în Iran, către un sectarism identitar etc.).

În ultimul deceniu, lupta dintre Iran și Arabia Saudită pentru dominația în Orientul Mijlociu s-a insinuat în aproape toate problemele regionale, rupând alianțele internaționale și susținând războaie în regiune, stârnind, în același timp, temeri cu privire la un conflict direct între cele două puteri. Totuși, în prezent, statele regiunii par să caute calea diplomatică dincolo de această competiție pentru putere pe fondul unei schimbări mai ample spre reducerea tensiunilor.

Rivalitatea dintre SUA și Iran s-a manifestat și în 2021 prin continuarea crizei Golfului Persic (inițiată în 2019) în care SUA conduce

o alianță antiiraniană care implică Israelul, Arabia Saudită, EAU (și parțial Egiptul) împotriva alianței anti-americane constând din Iran și aliații săi locali (milițiile din Siria, Yemen și Irak și Hezbollah).

Problema cea mai spinoasă a rivalității americano-iraniene este acordul nuclear cu Iranul (JCPOA). De altfel, în aprilie 2021, s-au reluat negocierile prin intermediari, delegațiile americane și iraniene purtând doar discuții indirecte, dar în iulie criza Golfului s-a reactivat³⁷, discuțiile fiind stagnante. Negocierile s-au reluat ulterior, după schimbarea ambilor conducători, american și iranian, în octombrie 2021, context în care Israelul amenința că va folosi opțiunea militară pentru a împiedica Iranul să obțină o armă nucleară (Anadolu Agency 2021). Ajungerea la un consens s-a dovedit dificilă până la sfârșitul anului din cauza relațiilor tensionate dintre cele două țări, înrăutățite semnificativ din 2018, în perioada fostei președinții a lui Donald Trump, când SUA s-au retras din acord și au reimpus sancțiuni economice Iranului, Teheranul retrăgându-se și el de la angajamentele asumate, concomitent intensificându-și activitățile nucleare.

Modul în care problematica va fi soluționată în cadrul formatului „4+1”³⁸ va avea inevitabil efecte de propagare în dinamica dintre SUA și Israel (care se opune acordului nuclear ca fiind insuficient), asupra relației Iranului cu puterile europene (care doresc să vadă acordul reînviat), dar în special în evoluția unor rivalități terțe ale Iranului cu Israelul și cu Arabia Saudită (care pot duce la escaladarea tensiunilor și declanșarea de ostilități deschise).

Rivalitatea SUA – Rusia a fost reactivată în Orientul Mijlociu la momentul în care Rusia a intervenit militar în numele regimului sirian în 2015, ce semnifică „revenirea Rusiei ca intermediar major de putere în regiune” (The Cambridge Global Affair 2021). Astfel, în Siria, Rusia se opunea SUA, care a înarmat și finanțat opoziția și a susținut-o prin atacuri aeriene militare limitate împotriva teritoriilor deținute de guvern. La momentul de față, „Rusia acționează ca un intermediar regional de putere

³⁷ În iulie 2021, criza s-a reactivat în urma unei serii de atacuri asupra navelor comerciale pe căile maritime care deservește Golful, în urma unui incident survenit în Marea Oman care a vizat un tanc petrolier sub pavilion vietnamez.

³⁸ Statele participante sunt Iran, SUA, Franța, Germania, Marea Britanie, Rusia și China.

prin stabilirea de legături atât cu Iranul, cât și cu Arabia Saudită, precum și cu Israelul și Palestina” (The Cambridge Global Affair 2021). Pe de altă parte, SUA, pe lângă folosirea forței sale militare, a utilizat și instrumentul soft de putere „prin oferirea de ajutor militar, economic și diplomatic actorilor regionali și prin înființarea de programe educaționale și culturale” (The Cambridge Global Affair 2021).

SUA are încă statutul de cea mai mare superputere din lume, proiectându-și influența geopolitică și în Orientul Mijlociu, iar pentru Federația Rusă, regiunea de referință este un spațiu de erijare a gândirii sale, de promovare a multipolarității în politica globală pentru a contracara statutul actual al SUA, din dorința de a-și crește șansele pentru proiectarea propriei sale puteri pe arena internațională, alături de alți actori emergenți ai lumii (China, India, Japonia etc.). Mai mult, în contextul acestei rivalități, operațiunile militare ale Turciei în Siria au dus la legături din ce în ce mai tensionate cu statele occidentale, în special cu SUA, și mai apropiate cu Rusia, relația SUA – Turcia în regiune devenind sensibilă.

În ultima perioadă, *rivalitatea dintre SUA și China* este mai activă în Orientul Mijlociu, unde relațiile americane de securitate sunt în contradicție în creștere cu relațiile economice chineze, dar aceste tendințe sunt în profilare. După ce, zeci de ani, SUA au fost de departe actorul geopolitic și geoeconomic dominant în regiune, între timp, China a ajuns să fie o putere majoră în Asia, în general, și Asia de Vest, în special, creșterea sa fiind intensificată de la apariția Inițiativei *Belt and Road (BRI)*, care s-a consolidat și a construit simultan un cadru pentru creșterea geoeconomică a Chinei în regiune (Forough 2018). Mai mult, China este, în prezent, principalul partener comercial al majorității țărilor din regiune, toate, fără excepție, arătând disponibilitatea de implicare în inițiativa BRI. De altfel, într-un raport al BRI se preciza că „În țările din Orientul Mijlociu, investițiile au crescut cu aproximativ 360% și implicarea în activitatea de construcție cu 116%, comparativ cu 2020” (Wang 2022). Alte două inițiative acceptate de statele regionale sunt: componenta tehnologică a BRI – *Digital Silk Road* (Drumul Mătăsii Digital)³⁹,

³⁹ Israelul face excepție.

inclusiv implementarea 5G de la Huawei, și componenta de sănătate *Health Silk Road*, ce cuprinde diplomația chineză a vaccinurilor, care include voluntariat pentru faza de testare de vaccinuri, Iranul fiind unul dintre partenerii regionali principali (Forough 2021, 4). De altfel, în timpul pandemiei, cele două componente enumerate „au reprezentat un vehicul pentru alimentarea celei de-a treia etape, în curs de dezvoltare a BRI, care și-a păstrat proeminența ca platformă majoră pentru cooperarea internațională pentru dezvoltare” (China Daily 2021). Această dezvoltare denotă implicarea evidentă a Chinei în regiunea Orientului Mijlociu.

Terorismul islamist a continuat să se manifeste în 2021 la nivel global „cu o dinamică schimbată, în sensul în care a devenit mai concentrat în țări care suferă de instabilitate politică și conflicte, precum ... Afganistan”, de altfel „conflictul violent rămâne principalul motor al terorismului, peste 97% dintre atacurile din 2021 având loc în țări aflate în conflict (Institute for Economics & Peace 2022, 2).

O altă tendință identificată în *Global Terrorism Index* pentru Orientul Mijlociu și Africa de Nord (MENA) a fost „scăderea cu 14% a numărului deceselor rezultate în urma atacurilor teroriste, deși numărul atacurilor a rămas constant” (Institute for Economics & Peace 2022, 3). Totuși, în pofida acesteia, în figura nr. 6.4 se observă că patru dintre statele lumii (luând în considerare și Afganistanul în analiză) cu cel mai ridicat număr de decese cauzate de terorism sunt situate în Orientul Mijlociu, toate parcurgând conflicte armate în respectivul an.

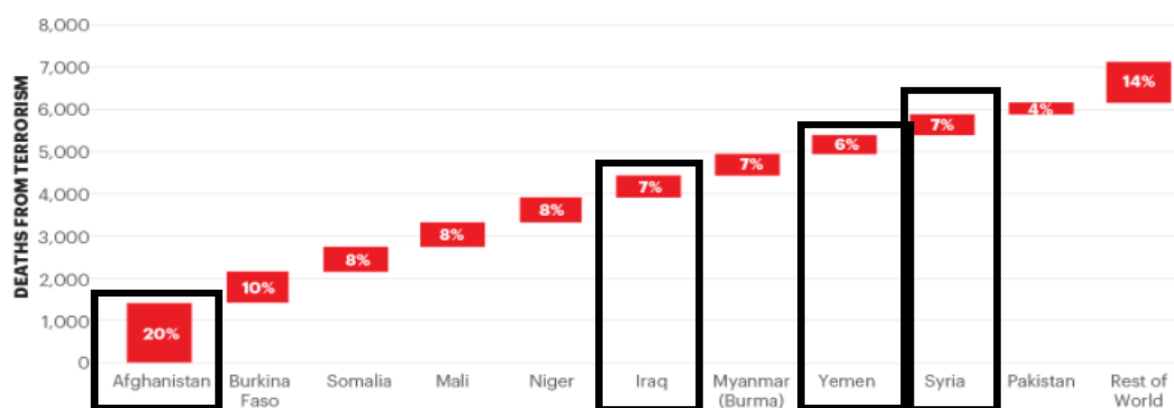

Figura nr. 6.4: Numărul de decese provocat de terorism în lume pe state afectate în 2021 (Sursa: Vision of Humanity. 2022)

Din studiile realizate de *Terrorism Tracker* se constată că, la nivel global, cele patru grupuri teroriste responsabile pentru cele mai multe decese în 2021 au fost organizațiile Stat Islamic (IS), Al-Shabaab, talibanii și Grupul de Suport al Islamului și Musulmanilor (Jamaat Nusrat Al-Islam wal Muslimeen - JNIM), respectiv 3.364 de decese, 47% din total (Global Terrorism Index 2022).

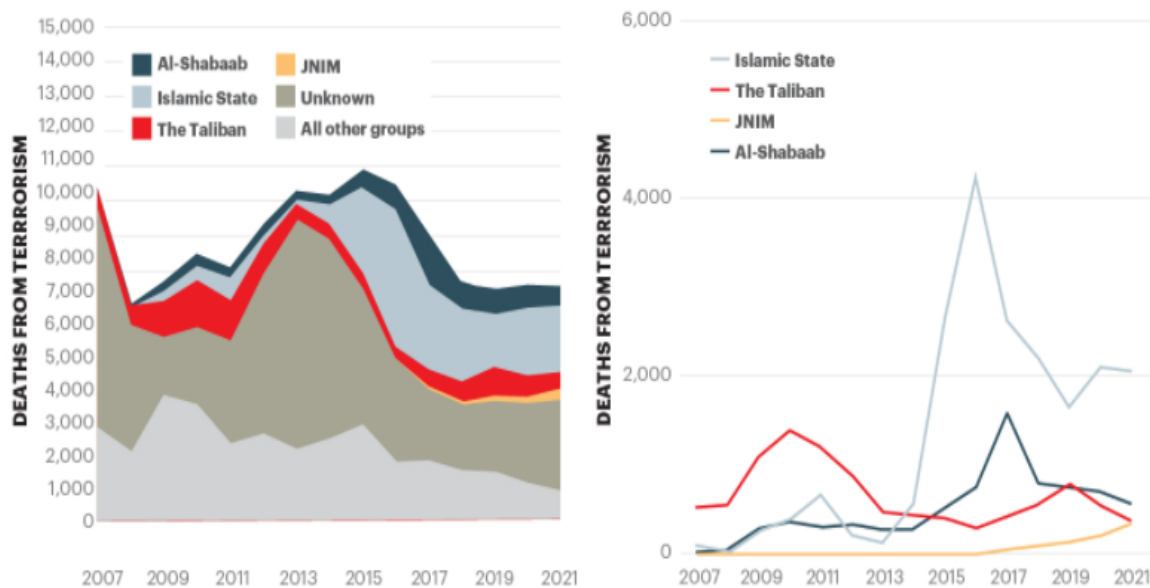

Figura nr. 6.5: Numărul de decese provocat de organizațiile teroriste în lume în 2021 (Sursa: Global Terrorism Index 2022)

Cea mai activă organizație teroristă din Orientul Mijlociu a fost *Stat Islamic*, care „în Afganistan (în provincia Khorasan) pe parcursul anului a inițiat 365 de atacuri teroriste, provocând 2.210 de victime, o creștere semnificativă față de 2020” ... „apogeul acestora fiind înregistrat în aprilie-mai 2021, în perioada Ramadanului” (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre 2022, 1-3). Creșterea activității IS în Afganistan (în special în a doua jumătate a anului) s-a produs în urma retragerii forțelor americane din țară, căderea vechiului regim și preluarea țării de către insurgenții talibani. De asemenea, ISIS a înregistrat „o prezență importantă în Siria, Irak (pe locul 2 după Afganistan ca număr de victime, n.a.), Peninsula Sinai și manifestări sporadice în Yemen” (Bunzel 2021).

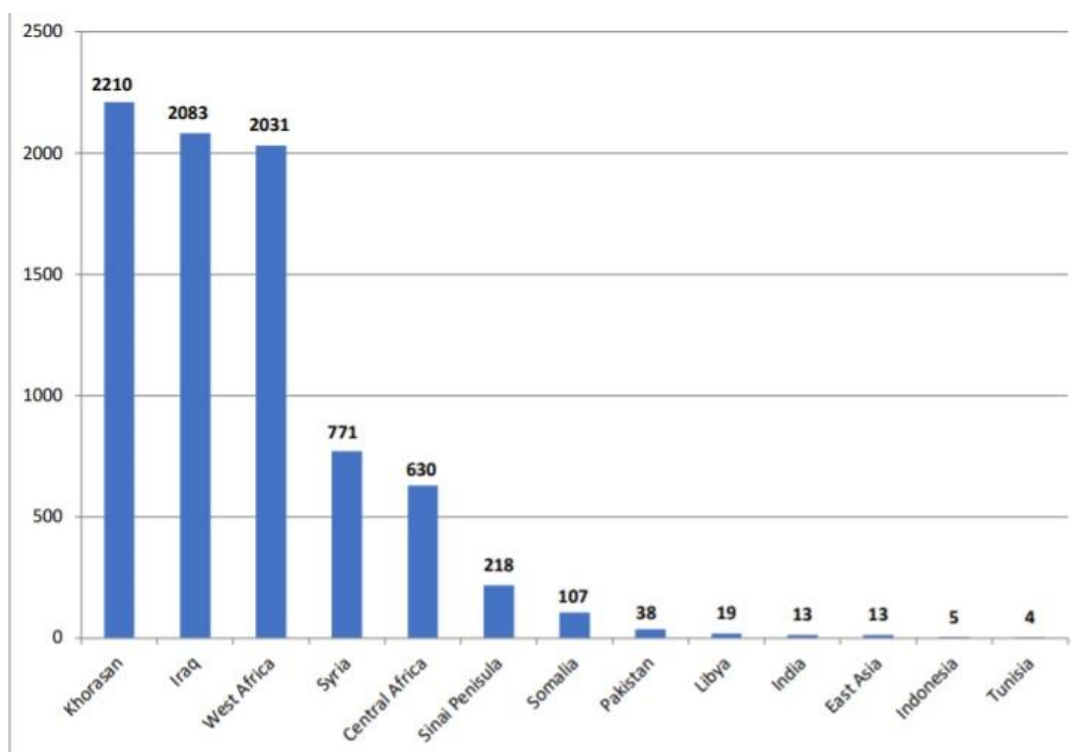

Figura nr. 6.6: Numărul de victime ale ISIS în MENA în 2021
(Sursa: The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre 2021, 8)

Un studiu al Stanford arată că, „începând cu aprilie 2021, IS a continuat să efectueze atacuri în Irak și Siria, deși capacitățile sale de a lovi în altă parte a lumii par să se fi diminuat semnificativ” (Stanford University 2021). Dar, o tendință a grupării Statului Islamic prezentă în Afganistan pe fondul preluării puterii politice de către regimul taliban a reprezentat-o transferarea resurselor și atenției către afiliații săi din alte regiuni, de exemplu „*Stat Islamic Khorasan (ISK)* extinzându-și activitatea în regiunea de frontieră Afganistan-Pakistan” (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre 2022, 4). De asemenea, sudul și estul Africii sunt susceptibile de a fi țintite mai mult de organizațiile teroriste în perioada următoare ca urmare a tulburărilor politice cu care se confruntă statele din regiune.

Iranul și Siria, alături de Coreea de Nord și Cuba (ultimele două adăugate mai recent, în 12 ianuarie 2021), sunt țările identificate de guvernul SUA ca sprijinind acte de terorism internațional (U.S.

Department of State 2022). De altfel, rapoarte americane arată că, în Orientul Mijlociu, Iranul a sprijinit cu arme, instruire și finanțare grupuri militante din Bahrain, Irak, Liban, Siria și Yemen, iar miliția Hezbollah libaneză „a rămas cel mai periculos partener terorist al Iranului” (Bureau of Counterterrorism 2021). În ce privește Siria, experții americani susțin că „regimul lui Bashar al-Assad a susținut constant Stat Islamic atunci când grupul controla părți semnificative de teritoriu, chiar dacă regimul s-a luptat să preia controlul asupra teritoriului sirian de la diverse grupuri rebele implicate în războiul civil sirian, inclusiv de la IS” (Levitt 2021).

O altă tendință identificată pentru viitorul apropiat este aceea că modelul talibanilor, ca grup militant local care a preluat Afganistanul și a reușit să încheie o înțelegere cu SUA, determină o schimbare și în agenda altor organizații teroriste (Foreign Policy 2021). De exemplu, în 2021, Hay'at Tahrir al-Sham (Organizația pentru Eliberarea Levantului – HTS) a constituit Guvernul de Salvare al Siriei (SSG), s-a angajat în diverse runde de negocieri cu Turcia și, în urma Discuțiilor de la Astana, a acceptat înființarea posturilor de observație pe care garanții negocierilor (Rusia, Turcia și Iran) le-au stipulat pentru a ține sub control situația în Idlib (Carnegie Endowment for International Peace 2021). Așadar, HTS se așteaptă să fie acceptat în plan local, ca grup capabil să controleze și să elimine mișcările jihadiste extremiste din Idlib.

Indiferent de tipurile sale de manifestare (criză, conflict, război, terorism etc.), studiile specialiștilor preconizează că, pentru orizontul de timp 2050, dacă se menține aceeași tendință de insecuritate, „efectele conflictualității manifestate în regiune vor avea impact pe termen lung în termeni de: pierderi majore de infrastructură, locuri de muncă, afaceri, educație etc.; lipsa unei dezvoltări economice eficiente și credibile; existența unei securități bazate pe autoritarism și represiune; proastă guvernare, corupție acută și deteriorare constantă a capitalului propriu în distribuția veniturilor” (Cordesman 2016, 4).

De aceea, se simte nevoia unei noi abordări nonconflictuale sau, cel puțin, de diminuare a conflictului, una dintre ele, prezentată de

experți ai Institutului pentru Orientul Mijlociu, fiind bazată pe trei piloni, după cum urmează:

- primul pilon – recunoașterea interrelațiilor dintre sănătate publică, răspunsul economic și social la pandemie și modul în care confluența lor poate afecta dinamica conflictului;

- al doilea pilon – construirea cooperării ca răspuns la criza de sănătate generată de virusul COVID-19 urmărind o consolidare mai amplă a instituțiilor regionale;

- al treilea pilon – reducerea (dacă nu stoparea) rivalităților dintre marile puteri regionale (în primul rând dintre Iran, Turcia, Arabia Saudită și Israel) (Kenney și Harrisson 2020).

Reziliența regională este imperativă pentru a evita căderea în colaps în perioada post-pandemică, iar pilonii amintiți pot reprezenta un fundament potrivit pentru a stimula cooperarea actorilor regionali în această direcție.

6.2. Cooperarea în Orientul Mijlociu. Către o autonomie extinsă în abordarea și rezolvarea problemelor regiunii?

Resursele de energie din Orientul Mijlociu sunt vitale pentru mari actori globali (SUA, China, Rusia, UE, Japonia, Coreea de Sud, India etc.), importanța strategică a regiunii constând tocmai în posibilitățile sale de exporturi petroliere și gazeifere. Pentru actorii enumerați, pe termen scurt și mediu, regiunea va deveni subiectul unei multipolarizări economice accentuate, ceea ce înseamnă prosperitate pentru aceasta. Dar, istoria a demonstrat că bunăstarea fără securitate nu este posibilă, ceea ce face ca numai statele arabe petroliere care pot combina stabilitatea politică cu exporturile majore de energie să se îndrepte către dezvoltare deplină, pentru că, deși unele state sunt exportatoare de energie – Algeria, Libia, Siria, Irak și Iran – sunt în categoria statelor fragile sau eșuate din cauza lipsei guvernării eficiente și stabilității politice. În anul 2021, așa cum am prezentat în subcapitolul anterior, deși tensiunile nu s-au diminuat semnificativ în Orientul Mijlociu, totuși au avut loc unele tendințe de coalizare regională.

Contactul dintre statele arabe și Israel a fost mult timp considerat tabu pentru lumea arabă, deoarece în Inițiativa Arabă de Pace (2002) se prevedea că normalizarea va fi acordată Israelului în schimbul unor compromisuri politice semnificative față de palestinieni (The Guardian 2002). Dar sfârșitul anului 2020 prefigura renunțarea la această formulă, „abordarea *pace pentru pământ* fiind înlocuită de cea *pace pentru pace*, în care normalizarea este dată aproape necondiționat” (Murciano 2020).

O serie de evoluții importante, dincolo de conflictul arabo-israelian au început, în septembrie 2020, la nivel regional, odată cu semnarea documentului trilateral *Declarația Acordurilor Abraham*⁴⁰, între reprezentanți politici de nivel înalt ai Israelului, Emiratelor Arabe Unite și Bahrainului, în care se prezenta ideea de viziune comună asupra „păcii, securității și prosperității în Orientul Mijlociu și în întreaga lume” (The Abraham Accords Declaration 2020). În aceeași zi, alte două acorduri au fost încheiate:

- *Tratatul de pace, relații diplomatice și normalizare deplină între Emiratele Arabe Unite și statul Israel*, menit să promoveze deschis dezvoltarea și prosperitatea prin cooperare în diverse domenii civile precum: sănătate, agricultură, turism, energie, mediu și inovare (Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization Between the United Arab Emirates and the State of Israel 2020);

- *Acordurile Abraham: Declarație de pace, cooperare și relații diplomatice și prietenoase constructive*, prin care Bahrainul se alătură inițiativei „de a deschide o eră a prieteniei și a cooperării în scopul unui Orient Mijlociu stabil, sigur și prosper în beneficiul tuturor statelor și popoarelor din regiune” (Abraham Accords: Declaration of Peace, Cooperation, and Constructive Diplomatic and Friendly Relations 2020).

Toate cele trei documente au fost încheiate în urma negocierilor americane cu părțile implicate, iar rezultatul acestora a fost marcat la Casa Albă cu semnătura președintelui SUA al momentului, Donald Trump, alături de cele ale reprezentanților părților implicate în fiecare dintre actele oficiale internaționale.

⁴⁰ Religiile monoteiste, Iudaismul, Creștinismul și Islamul, îl recunosc pe Avraam ca fiind primul lor profet, motiv pentru care sunt numite și religii avraamice.

În decembrie 2020, tendința de normalizare a relațiilor arabo-israeliene a continuat prin semnarea de către Israel a unui acord cu Marocul certificând achiesarea celui din urmă la Acordurile Abraham, respectiv „Declarația Întrunită a Regatului Maroc, Statele Unite ale Americii și Statul Israel” (Joint Declaration The Kingdom of Morocco, the United States of America and the State of Israel 2020). Ulterior, în ianuarie 2021, și Sudanul s-a alăturat Declarației Acordurilor Abraham; evident, documentul a fost contrasemnat și de partea americană.

În hotărârea de normalizare a relațiilor lor cu Israelul, pe lângă motivul principal de sporire a păcii în Orientul Mijlociu, aceste țări arabe au avut și motivații proprii:

- Emiratele Arabe Unite și Bahrainul doreau consolidarea parteneriatului cu Israelul din premise geostrategice, de securitate și economice. Astfel, ambele țări consideră că alianța lor cu Israelul le-ar putea ajuta să contracareze influența regională a Iranului, despre care cred că le afectează și le amenință securitatea. De asemenea, cele două state doreau să beneficieze de tehnologia israeliană, în special în domeniul securității cibernetice și al informațiilor, pentru a-și contrabalansa inamicii regionali și pentru a reprima opoziția internă;

- Marocul, țară din afara Golfului, își dorea restabilirea oficială a legăturilor diplomatice cu Israelul pentru a sprijini schimburile comerciale bilaterale, dar și reconstituirea conexiunii culturale cu Israelul;

- Sudanul își dorea scoaterea sa de pe lista neagră a statelor teroriste și obținerea de sprijin economic din partea SUA (Glick 2021).

Mai mult, prin normalizarea relației cu Israelul, aceste țări urmăreau să-și consolideze relația cu SUA. De altfel, fiecare dintre ele a urmărit anumite avantaje din partea americană:

- Emiratelor Arabe Unite li s-a promis o concesiune militară importantă râvnită de multă vreme, respectiv achiziționarea de armament american în valoare de 23 de miliarde de dolari, inclusiv aproximativ 50 de avioane F-35, într-un moment în care Senatul SUA încerca limitarea vânzărilor de arme către aliații săi tradiționali din Golf, pe fondul

încălțării drepturilor omului în plan național și a implicării acestora în războaiele regionale. Este adevărat, până la sfârșitul anului 2021, această concesie nu se materializase pe motivul necesității de implementare a unor „cerințe tehnice”⁴¹ și „restricții operaționale suverane”, dar și pe fondul îngrijorării SUA cu privire la relația din ce în ce mai strânsă dintre capitalele Abu Dhabi și Beijing (Rumley 2022);

- întărirea calității Bahrainului de aliat major non-NATO al SUA, în eforturile sale de a-și îmbunătăți capacitățile militare și de securitate (US Department of State 2020);

- Marocului i s-a recunoscut, de către Washington, suveranitatea asupra Saharei de Vest, deziderat strategic major al său pentru care cheltuiuse milioane de dolari făcând lobby pentru un sprijin mai mare al SUA și internațional pentru poziția sa (Jacobs 2021). Ulterior, EAU și Bahrain au devenit primele două state arabe care au deschis consulate în orașul Laayoune din Sahara de Vest, o dovadă a sprijinului pentru suveranitatea Marocului (Jacobs 2021);

- Sudanul a fost scos de pe lista întocmită de SUA a statelor sponsori ai terorismului.

La un an de la inițierea Acordurilor, deși problema palestiniană nu este încă rezolvată, fapt demonstrat de conflictul Israelului cu Hamas din mai 2021 și tensiunile continue cu palestinienii, câteva țări arabe sunt acum într-o oarecare măsură aliate cu Israelul. În acest sens, Institutul Național pentru Securitate Națională din Israel precizează că schimbările în urma semnării Acordurilor „sunt reflectate în cinci indicatori: schimbul de ambasadori, acorduri ulterioare și memorii de înțelegere aferente, zboruri directe, comerț și participare la exerciții militare comune” (INSS 2021). Astfel, în tabelul nr. 2 este reflectat progresul fiecărui stat în ce privește respectivii indicatori:

⁴¹ Din punctul de vedere al legislației americane, conform *H.R.7177 - Naval Vessel Transfer Act of 2008*, vânzările potențiale de arme către țările din Orientul Mijlociu sunt interzise dacă includ orice articol care ar putea eroda avantajul militar calitativ al Israelului. În plus, în Secțiunea 4 a *Legii privind controlul exporturilor de arme* intrată în vigoare din 27 decembrie 2021, prevede că potențialii cumpărători pot folosi aceste articole în scopuri specifice numai pentru asigurarea securității interne, legitimă apărare și participarea la măsurile colective solicitate de către ONU sau organizații similare.

Tabelul nr. 6.2: Progresul statelor în implementarea Acordurilor Abraham
(Sursa: The Institute for National Security Studies 2021)

Indicatori	EAU	Bahrain	Maroc	Sudan
Schimbul de ambasadori/ reprezentanți oficiali	Da	Da	Da	Nu
Acorduri ulterioare	Da	Da	Da	Nu
Curse aeriene directe	Da	Da	Da	Nu
Comerț accentuat	Da	Nu	Da	Nu
Cooperare în materie de securitate	Da	Da	Da	Nu

Pe lângă rezultatele politice prezentate, încep să se materializeze și unele economice, pentru unele dintre statele arabe ale Acordurilor.

- *Pentru EAU*, odată cu semnarea acestor documente, au fost abrogate legile de boicot asupra Israelului și s-au facilitat parteneriatele bilaterale în numeroase sectoare. Astfel, acorduri au fost încheiate pentru a permite zboruri comerciale și de marfă între cele două țări și pentru companiile maritime de a-și traversa reciproc porturile și un memorandum de înțelegere pentru extinderea unui oleoduct israelian către Emiratele Arabe Unite (Academy Emirates Diplomatic 2021). Printre inițiativele financiare se numără alocarea unor investiții semnificative (de aproximativ 10 mld. \$ pentru următorul deceniu) ale Emiratelor Arabe Unite în sectoare strategice din Israel, inclusiv energie, medicină, tehnologie, sănătate (Bloomberg 2022). Un alt aspect pozitiv l-a reprezentat creșterea schimburilor comerciale dintre cele două țări la o valoare totală de peste 3,5 miliarde AED⁴², iar valoarea comerțului exterior nepetrolier a depășit 2,9 miliarde AED, până la sfârșitul lunii septembrie 2021 (WAM 2021). Mai mult, potrivit Consiliului de Afaceri EAU-Israel, comerțul dintre cele două state este de așteptat să atingă 2 mld. \$ în 2022, față de aproximativ 250 de milioane de dolari anual înainte de normalizare (The Heritage Foundation 2022).

⁴² Dirhami – unitate monetară în EAU.

- *Pentru Bahrain*, a cărei economie este semnificativ mai mică decât cea a EAU similare sunt și oportunitățile economice potențiale derivate din semnarea Acordurilor. Printre altele, în 2021, Israelul a început să importe aluminiu din Bahrain, iar cele două țări intenționează să semneze un acord care să permită transbordarea mărfurilor care sosesc pe mare în Bahrain în avioane care se îndreaptă spre Israel;

- *Pentru Maroc*, acordurile bilaterale semnate privind aviația, apa, turismul și finanțele au început a fi fructificate. De exemplu, Ministrul israelian al Apărării Benny Gantz semnat pe 24 noiembrie 2021 un memorandum de înțelegere cu Maroc, oficializând cooperarea neoficială în materie de securitate existentă (The Times of Israel 2021). De asemenea, Israelul a lansat primele zboruri comerciale directe către Maroc, iar potrivit Ministerului Cooperării Regionale și Institutului de Export din Israel, „canalele diplomatice instituite prin Acordurile Abraham ar putea permite potențialului de export din Israel în Maroc să ajungă la 250 de milioane de dolari anual” (The National Interest 2021);

- *Sudanul*, deși a beneficiat de un pachet de ajutor suplimentar de 1 mld. \$ de la Banca Mondială, a văzut mai puține rezultate pozitive de la decizia fragilă a guvernului său de a face pace cu Israelul. Mai mult, după răsturnarea guvernului sudanez printr-o lovitură de stat militară la sfârșitul lunii octombrie 2021, Sudanul riscă să abandoneze Acordurile.

Acordurile de normalizare a relațiilor cu Israelul au dus și la întărirea relațiilor dintre Maroc și EAU, deși acestea erau deja puternice⁴³, cele două țări arătându-și disponibilitatea de a extinde cooperarea în sectoare strategice, inclusiv apărare și afaceri (Atalayar 2021). Așadar, concentrarea strategică comună pe extinderea legăturilor de securitate, economice și geopolitice cu Israelul este posibil să ducă la o coordonare bilaterală suplimentară între EAU și Maroc. Dincolo de inițiativele mai mari de colaborare conduse la nivel statal între Israel, EAU și Maroc, există avantajul suplimentar al turismului și schimburilor educaționale.

Din cele enumerate, pentru viitor, doar SUA, Israel, EAU, Bahrain și Maroc par să continue cooperare mai strânsă pentru promovarea

⁴³ De exemplu, EAU erau deja a doua cea mai mare sursă de investiții străine directe a Marocului, după Franța.

intereselor lor comune, pe când Sudanul, pare să își fi atins deja potențialul de oportunitate în această ecuație. Mai mult, în prezent, dezvoltarea Acordurilor Abraham se află într-un punct de răscruce. Pe de o parte, tandemul SUA-Israel încearcă configurarea unei strategii care să convingă mai multe țări să normalizeze relațiile cu Israelul. Bazele acestei strategii au fost stabilite în Actul de normalizare a relațiilor cu Israelul din 2021 emis de Congresul american în care se precizează că „Aceste acorduri se bazează pe acțiunile de zeci de ani ale Guvernului SUA în a ajuta Israelul să negocieze tratate de pace cu Egiptul și Iordania și să promoveze discuțiile de pace între Israel și Siria, Liban și palestinieni” (The Senate of the United States 2021). Pe de altă parte, mulți specialiști atrag atenția că respectivele Acorduri Abraham aduc și provocări materializate în special sub forma îngrijorării unor parteneri comuni a țărilor de pe ambele părți ale Golfului despre noua „pace caldă”, punând în pericol potențialul de „pace rece” cu Iranul, viciind astfel economia și securitatea mediului regional și nu numai (Emirates Diplomatic Academy 2021).

Având în vedere timpul relativ scurt care a trecut de la semnarea Acordurilor Abraham, orice evaluare a implementării lor în această etapă rămâne preliminară. Totuși, evoluțiile din ultimul an permit trei observații generale asupra lor:

- schimbă o paradigmă veche de zeci de ani, care a legat în mod constant perspectivele de pace israeliană cu statele arabe de soluționarea conflictului israeliano-palestinian;
- există o variație considerabilă în felul în care Acordurile au fost traduse în fiecare stat;
- reacția actorilor regionali la escaladarea dintre Israel și Hamas din mai 2021 a arătat că normalizarea existentă a supraviețuit unui prim test critic⁴⁴, dar că aceste acorduri nu sunt invulnerabile la evoluțiile conflictului israeliano-palestinian.

În afara Acordurilor Abraham, în februarie 2021, Kosovo (entitate extra-regională cu majoritate musulmană) recunoștea Ierusalimul drept capitală a Israelului, și astfel cele două stabileau relații diplomatice

⁴⁴ Emiratele Arabe Unite, Bahrainul, Sudanul și Marocul au criticat Israelul pentru ceea ce au numit un atac împotriva drepturilor palestinienilor și a sfințeniei al-Aqsa, manifestând solidaritate cu palestinienii.

(Al Jazeera 2021), spre deosebire de părțile arabe la Acorduri, care au susținut că misiunile lor diplomatice în Israel vor fi la Tel Aviv.

Tot în afara Acordurilor, în 2021, Israelul a menținut relații constante cu Egiptul și Iordania, acestea colaborând într-un alt cadru de lucru, care arată tendințele în cooperare regională – *Formatul München* – la care participă Egiptul, Iordania, Franța și Germania pentru promovarea eforturilor de pace dintre Israel și Palestina.

În perioada de analiză – anul 2021 – au avut loc mai multe întâlniri ale Formatului München, în care s-a subliniat necesitatea menținerii soluției cu două state „deoarece servește atât interesului palestinienilor, cât și al israelienilor în căutarea creării a două state pașnice și democratice care trăiesc unul lângă altul și care contribuie la pacea și stabilitatea regională”, dar și „importanța tratatelor de pace dintre statele arabe și Israel, inclusiv acordurile recent semnate, care contribuie la soluționarea conflictului palestino-israelian” (Federal Foreign Office 2021).

În ce privește relația Israelului cu statele Consiliului de Cooperare al Golfului (CCG), acestea nu sunt uniforme, schimbările în dinamica regională prin Acordurile Abraham oferindu-le doar unora dintre membri CCG un imperativ strategic de apropiere de fostul lor adversar. Motivația pentru neuniformitate este aceea că statele arabe trebuie să balanseze între amenințările regionale și nevoia de a menține SUA angajate în securitatea lor, iar poziționarea de o parte sau alta a Acordurilor a dus la scindare regională, fapt reliefat în ruperea axei politice Arabia Saudită-Emiratele Arabe Unite. Această scindare arată că Inițiativa Arabă de Pace rămâne un angajament stabil pentru marea parte a lumii arabe în dorința de normalizare a relațiilor cu Israelul. Totuși, se poate spune și că, pe măsură ce Israelul și arabii văd o miză comună mai profundă în pace și prosperitate, va fi mai dificil pentru Teheran să urmeze o strategie asimetrică care să inducă criza în Orientul Mijlociu. Pentru Statele Unite, Acordurile Abraham contribuie la ideea formării unei coaliții locale care menține echilibrul regional al puterii și limitează Iranul, ceea ce le va ajuta să se concentreze asupra rivalului său strategic, China.

În paralel cu normalizarea relațiilor cu Israelul, dintr-un motiv politic și geopolitic similar, Arabia Saudită, Bahrain, dar și Emiratele

Arabe Unite și Egipt, au decis să-și normalizeze relațiile cu Qatarul și să pună capăt embargoului împotriva acestuia. De altfel, în 2021, acestea au semnat o declarație care pune capăt blocadei de trei ani și jumătate asupra Qatarului (The Guardian 2021).

Normalizarea acestor două seturi de relații ar putea duce, pe termen mediu, la formalizarea unui al treilea acord între Qatar și Israel. De altfel, deși între cele două state nu se desfășoară încă relații diplomatice, Qatarul nefiind parte a Acordurilor Abraham, acestea au cooperat, începând cu luna august, în Gaza, pentru a facilita mecanismul de ajutor al familiilor palestiniene după evenimentele din mai 2021) (Al Jazeera 2021), iar, ulterior, în luna decembrie, au semnat un acord bilateral privind comerțul cu diamante (Al-Monitor 2021). De asemenea, o consecință directă a normalizării relațiilor în Orientul Mijlociu poate fi consolidarea coaliției regionale împotriva Iranului.

Rivalitatea regională dintre Turcia, pe de o parte, și Qatar și Emiratele Arabe Unite, pe de alta, a fost o temă dominantă în politica Orientului Mijlociu, planând pe fundalul regional al crizelor din Egipt, Siria, Libia și Tunisia. Dar, în ultima perioadă, Turcia și Qatarul, care împărtășesc o ideologie similară din prisma faptului că elitele conducătoare ale ambelor state sunt considerate a fi susținătoare puternice ale mișcării Frăției Musulmane (*Muslim Brotherhood*) (Friedman 2021), și-au consolidat legăturile în special în contextul embargoului asupra Qatarului din perioada 2017-2022. Astfel, cele două state au încheiat 15 acorduri economice în domenii variate, de la mass-media la managementul dezastrelor (Al Jazeera 2021), iar balanța comercială bilaterală avea în 2021 un volum de aprox. 1,9 miliarde \$ - 6.8 mld. QR⁴⁵ (The Peninsula Qatar 2022). De asemenea, în decembrie 2021, pe fondul pandemiei de COVID-19, Qatar a semnat un acord de 15 mld. \$ pentru ajutorarea economiei turcești, fapt ce poate fi considerat ca un ramburs al Qatarului, prin investiții și sprijin financiar direct, pentru protecția sa. De asemenea, în domeniul apărării, Turcia a înființat două baze militare în Qatar.

⁴⁵ Riali qatari

Mai mult, pe parcursul anului 2021, Turcia a mai făcut eforturi pentru a repara legăturile cu țările arabe, în special cu EAU, în acest sens, un semnal evident de încălzire a relațiilor fiind acordul de schimb valutar de 5 miliarde de dolari convenit între băncile centrale ale Turciei și Emiratele Arabe Unite, despre care Turcia speră că va ajuta la atenuarea crizei sale financiare (Akkas 2022). Mai mult, atât Egiptul, cât și Arabia Saudită și-au îmbunătățit, într-o oarecare măsură, relațiile cu Turcia⁴⁶. Așadar, aliații EAU, Arabia Saudită și Egipt, împreună cu Turcia și Qatar s-au angajat în eforturi de apropiere la mai multe niveluri.

De asemenea, au existat și semne ale încălzirii legăturilor dintre Israel și Turcia după un deceniu de relații înghețate, ceea ce reprezintă încă o reflectare a modului în care ordinea regională în schimbare a Orientului Mijlociu duce nu numai la apariția de noi relații, ci și la ajustări ale celor vechi. Dezghețarea este parțial rezultatul unei realinieri regionale care a lăsat Ankara mai izolată, dar este determinată și de prioritățile în schimbare ale Israelului, precum și de provocările economice și politice urgente ale Turciei.

Au mai existat și alte inițiative importante de dialog regional:

- Egiptul a impulsionat „cooperarea cu Israelul în chestiuni strategice și economice pentru a elimina amenințarea extremistă din Peninsula Sinai și pentru a-și susține economia (Aftandilian 2021). De asemenea, în calitate sa de mediator cu istoric în problema palestiniană, Egiptul a jucat un rol vital în asigurarea încetării focului în conflictul israeliano-palestinian de 11 zile din mai 2021, ceea ce i-a întărit și poziția regională;

- relațiile strânse ale Azerbaidjanului cu Israelul devin și mai strânse pe măsură ce Baku beneficiază de tehnologia militară a Israelului, în special de drone, precum cele utilizate în timpul războiului cu Armenia;

- Emiratele Arabe Unite și Regiunea Autonomă Kurdistan din Irak (KRI) anunțau la sfârșitul anului 2021 că vor explora modalități de consolidare a legăturilor (Middle East Monitor 2021), după ce anterior

⁴⁶ Pentru prima dată de la lovitura militară din Egipt din 2013, o delegație turcă a purtat discuții exploratorii cu oficiali egipteni în Cairo în mai 2021. De asemenea, în ce privește relația bilaterală turco-saudită, din octombrie 2020, între aceștia au fost inițiate o serie de angajamente la nivel înalt.

stabiliseră relații consulare și, în noiembrie 2020, au redeschis punctul de trecere a frontierei Arar, după ce fusese închis timp de aproape 30 de ani (The Arab Gulf States Institute in Washington 2021). De asemenea, CCG a invitat Irakul să participe ca observator la întrunirile sale.

COVID-19 a reamintit statelor rivale ale Golfului Persic că geografia înseamnă destin comun. Până în iulie 2021, Emiratele Arabe Unite „au trimis 2.154 de tone de materiale medicale, ventilatoare, echipamente de screening, echipamente de protecție personală și truse de testare în 135 de țări din întreaga lume” (United Arab Emirates 2022), printre statele sprijinite aflându-se și Iranul, rivalul său geopolitic, dar și alte state din vecinătate, precum Afganistan, Teritoriile Ocupate ale Palestinei, Irak, Iordania, Yemen și Liban.

Oficialii statelor Golfului au insistat mereu că orice acord cu Iranul trebuie să depășească problema nucleară și să cuprindă și programul de rachete al Teheranului și alte activități destabilizatoare ale sale în regiune, precum sprijinul său pentru actori armați nestatali, cum sunt Hezbollah din Liban și Houthi din Yemen. De aceea, în contextul actual, temerile lor sunt că Iranul va folosi orice beneficii derivate din reducerea sancțiunilor ca parte a unui acord nuclear pentru a alimenta aceste alte activități sunt la fel de prezente astăzi ca înainte de semnarea JCPOA.

Unele state ale regiunii au început să se apropie de Iran, poate în contextul în care planul SUA de a revitaliza JCPOA nu părea să dea roade, dar posibil și datorită tendinței SUA de reorientare a atenției și eforturilor sale dinspre Orientul Mijlociu spre Asia, în special spre China. Printre astfel de inițiative s-au numărat:

- relațiile turco-iraniene, după 20 de ani de reținere, dau semnale că trec într-o nouă perioadă. De exemplu, pe 15 noiembrie 2021, ministrul de externe al Turciei s-a întâlnit cu omologul său iranian discutând despre relațiile lor economice, preocupările cu privire la granița comună și evoluțiile în curs din regiune, iar ulterior președinții celor două state au semnat un memorandum privind extinderea relațiilor bilaterale;

- relațiile azero-iraniene, de asemenea, se anunțau la sfârșitul anului 2021 ca luând o turnură nouă (Mamedov 2021);

- discuții bilaterale detaliate privind relațiile economice și politice au avut loc și între Afganistan și Iran. Subiectele s-au focalizat pe cooperarea în creșterea traficului aerian, tranzitului terestru și furnizarea de facilități pentru refugiații afgani;

- chiar și experți ai Arabiei Saudite au participat la o întâlnire cu cei ai Iranului pentru a discuta amenințările cu rachete și cooperarea în domeniul combustibililor nucleari (Times of Israel 2021), în dorința de a asigura securitatea Orientului Mijlociu.

Faptul că dialogul a părut a fi o tendință în Orientul Mijlociu a anului 2021 și în plan politic – oficialii iranieni și saudiți s-au întâlnit la Bagdad în august pentru a-și reconstrui relațiile⁴⁷, ONU depune eforturi mai mari pentru diminuarea conflictualității în Yemen – reprezintă o oportunitate importantă de a deschide noi canale de comunicare, întărind astfel cooperarea intraregională în scopul reducerii tensiunilor existente. *Așadar, toate aceste apropieri și dialoguri ce constituie dovezi de recalibrare a politicii externe în Orientul Mijlociu au scopul de a îmbunătăți și mai mult cooperarea regională, indiferent dacă este în domeniul economic sau în domeniul securității. Mai mult, cu intenția declarată a guvernelor regionale de a-și îndepărta economiile de dependența de veniturile din energie, noi opțiuni de cooperare economică ar putea apărea dincolo de domeniile tradiționale ale extracției de hidrocarburi și hardware-ului militar, în domenii precum turismul, tehnologia informației și energia curată. De asemenea, apropierea arabă se va intensifica prin „diplomația” apei, gazelor, electricității și infrastructurii, mai ales pe fondul intereselor comune dintre țările regiunii.*

Concluzii

În Orientul Mijlociu, peisajul crizelor, conflictelor și al fragilității devine din ce în ce mai complex, pe măsură ce influența actorilor nonstatali, a tehnologiei și a concurenței geopolitice pentru supremație regională s-a accelerat. Catalizatorii esențiali ai acestei stări fragile de

⁴⁷ Arabia Saudită și Iranul au susținut părțile opuse în conflicte regionale și dispute politice în Siria, Liban și Irak, iar Riadul a condus o coaliție arabă care poartă război împotriva mișcării Houthi din Yemen aliniată cu Iranul.

conflictualitate sunt războaiele civile generate de nemulțumirile locale împotriva liderilor autocrați și rivalitățile regionale dintre Iran, Arabia Saudită, Turcia și Israel care și-au găsit expresia în războaiele proxy duse nu atât pentru câștiguri teritoriale, cât pentru influență crescută în regiune. Un efect similar de fragilizare a mediului de securitate din regiune îl au și puterile extraregionale implicate în respectivele războaie și rivalități. De asemenea, în 2021, efectele devastatoare ale pandemiei de COVID-19 au adăugat combustibil suplimentar tuturor aspectelor prezentate, în timp ce schimbările climatice nu s-au oprit din a-și etala tendințele caracteristice.

În anul 2021, Orientul Mijlociu a fost prins într-o capcană a conflictului, în care războaiele civile au alimentat tensiunile dintre actorii regionali, iar acestea din urmă au făcut dificilă încheierea războaielor civile. Evoluțiile anului 2021 marcate de fenomene conflictuale, precum persistența războaielor civile din Siria, Yemen și Libia, victoria talibanilor în Afganistan și „clătinarea” guvernelor libian și irakian, au generat un val de pesimism cu privire la îmbunătățirea viitorului Orientului Mijlociu. Mai mult, pandemia COVID-19 s-a demonstrat a fi un multiplicator de amenințare, exacerbând conflictele, mai ales în situații de sărăcire, foamete și demografie în creștere, cu consecințe grave (umanitare, de sănătate, politice și de securitate).

Conflictele continue, prețurile scăzute ale petrolului, guvernanta slabă și un răspuns lent la pandemie înseamnă ani de redresare pentru țările Orientului Mijlociu. Colapsul cererii de energie și efectul în prețul petrolului reprezintă provocări serioase pentru guvernele din regiune, ținând cont că economii, precum cea irakiană, se bazează masiv pe petrol pentru a-și finanța proiectele guvernamentale, ceea ce face din creșterea sărăciei o amenințare reală în contextul descreșterii prețului petrolului.

Din analiza realizată în primul subcapitol, reiese că terorismul și extremismul, deși rămân amenințări reale ce se pot augmenta, în prezent, reprezintă o parte relativ mică din violența și dinamica militară în regiune. Mai mult, etichetarea eronată a mișcărilor revoluționare și insurgente drept teroriste poate periclita percepția asupra dinamicii reale de securitate regională sau asupra rolului pe care guvernele îl joacă în constituirea mișcărilor de rezistență armată, legitime și populare.

Deși Orientul Mijlociu parcurge o perioadă de amenințări în creștere, există și perspective pozitive de cooperare, printre acestea numărându-se și tendința pe care o vedem între statele arabe din Golf spre schimbare economică, socială și politică. Exemplul cel mai grăitor al acestei tendințe este reprezentat de inițierea unor acțiuni pentru detensionarea tensiunilor dintre Arabia Saudită și Iran, rivali istorici, care, dacă vor continua, promet o activitate diplomatică mai robustă, și poate un plus de echilibru regional. În acest sens, politicile comerciale și de dezvoltare în comun pot fi instrumente puternice pentru promovarea reformelor în statele regiunii.

Acordurile Abraham marchează o schimbare fundamentală în peisajul geopolitic regional către coalizare intraregională. Acestea nu reprezintă numai un progres diplomatic semnificativ, dar prezintă și oportunități de intensificare a relațiilor comerciale dintre țările regiunii în faza de revigorare economică necesară în perioada post-COVID. Același rol l-a avut și reluarea relațiilor statelor regiunii cu Qatarul, ca și reapropierea Turciei de țările arabe, în special EAU. De altfel, această consolidare a cooperării intraregionale reprezintă un alt aspect care întărește ipoteza tendinței de coagulare internă a Orientului Mijlociu.

Deși, din cele studiate, *nu este evidentă o autonomizare intraregională la momentul actual*, tendințele de cooperare diplomatică, economică, de securitate etc. dintre statele regiunii pot exprima preo-cu-para comună a statelor arabe asupra dilemei dacă SUA, aliatul lor occidental tradițional – care pare absorbit de China și problemele sale interne –, vor fi cu siguranță prezente dacă unele dintre ele, sau toate, vor trebui să confrunte direct ambițiile Iranului în regiune, tensiunile cu palestinienii sau alte amenințări de securitate. Așadar, dincolo de conflictualitatea persistentă în toate formele prezentate, *se confirmă, în parte, ipoteza de cercetare că Orientul Mijlociu trece printr-o transformare profundă de la o regiune modelată de puteri externe într-una care tinde a se contura conform propriei sale logici politice interne, ceea ce putem considera că reprezintă o tendință spre autonomizare, dar nu reprezintă încă un curs de acțiune evident.*

Pentru a crea condițiile optime pentru dezvoltarea unor tendințe pozitive, indiferent dacă sunt legate de autonomizarea regională sau nu, statele intraregionale trebuie să conștientizeze că, pe termen mediu și lung, *statu-quo*-ul focalizat pe conflict va împiedica cooperarea economică, politică sau militară funcțională în regiune, aducând și mai mult antagonism și tulburări în planul securității. *Considerăm că un remediu viabil pentru domolirea conflictualității în lumea arabă este abordarea mecanismelor de reformare a statului ca structură de instituții, legi, reglementări, organe, lideri și elite.*

O modalitate clară de întărire a cooperării intraregionale o reprezintă lansarea de inițiative privind provocările comune de securitate umană, cum ar fi pandemia de COVID-19, securitatea economică, drepturile omului și schimbările climatice. De asemenea, ar trebui examinate posibilități de integrare economică pentru a crea mai multă valoare dincolo de producția de energie și pentru a ancora mai puternic economia regiunii la motoarele economice globale (SUA, UE, China, Rusia, Japonia, India, Coreea de Sud etc.).

BIBLIOGRAFIE:

WAM. 2021. "UAE and Israel relations, a pivotal step towards achieving prosperity, stability". *Emirates News Agency*. 13 12. Accessed 01 21, 2022. <https://wam.ae/en/details/1395303002502>.

2020. "Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization Between the United Arab Emirates and the State of Israel". *trump.whitehouse.archive.gov*. 15 September. Accessed 03 17, 2022. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/abraham-accords-peace-agreement-treaty-of-peace-diplomatic-relations-and-full-normalization-between-the-united-arab-emirates-and-the-state-of-israel/>.

2020. "Abraham Accords: Declaration of Peace, Cooperation, and Constructive Diplomatic and Friendly Relations". *U.S embassy in Bahrain*. 15 September. Accessed 03 18, 2022. <https://bh.usembassy.gov/abraham-accords-declaration-of-peace-cooperation-and-constructive-diplomatic-and-friendly-relations/>.

Academy, Emirates Diplomatic. 2021. "Abraham Accords: Legal Interpretation and Scope for Collaboration with Asia". *EDA Insight*, February: 1.

Adar, Sinem. 2020. "Turkish Intervention in Syria Heightens Authoritarianism in Turkey and Fragmentation in Syria". *Middle East Research and Information Project: Critical Coverage of the Middle East Since 1971*. 14 07. Accessed 01 30, 2022. <https://merip.org/2020/07/turkish-intervention-in-syria-heightens-authoritarianism-in-turkey-and-fragmentation-in-syria/>.

Aftandilian, Gregory. 2021. "Egypt's Ties to Israel Deepen Despite Public Misgivings". *Arab Center Washington DC*. 19 Mar. Accessed 03 22, 2022. <https://arabcenterdc.org/resource/egypts-ties-to-israel-deepen-despite-public-misgivings/>.

Akkas, Betul Dogan. 2022. "Turkey's Ties With Saudi Arabia and the UAE: Walking Back 10 Years of Tensions". *The Arab Gulf States Institute of Washington*. 28 Jan. Accessed 03 16, 2022. <https://agsiw.org/turkeys-ties-with-saudi-arabia-and-the-uae-walking-back-ten-years-of-tensions/>.

Al Jazeera. 2021. "Israel approves resumption of Qatar aid to Gaza". 19 August. Accessed 03 25, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/19/israel-approves-resumption-of-qatar-aid-to-gaza>.

Al Jazeera. 2021. "Kosovo establishes Israel ties, to open embassy in Jerusalem". *AlJazeera*. 1 Feb. Accessed 03 12, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/1/kosovo-establishes-israel-ties-to-open-embassy-in-jerusalem>.

—. 2021. *Protests in Oman over economy, jobs continue for third day*. 25 May. Accessed 01 22, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/25/protest-in-oman-over-poor-economy-jobs-continue-for-third-day>.

—. 2021. *Qatar and Turkey agree to boost economic ties, sign 15 agreements*. 7 Dec. Accessed 03 21, 2022. <https://www.aljazeera.com/economy/2021/12/7/no-boost-in-aid-from-qatar-to-turkey-amid-economic-meltdown>.

Al-Monitor. 2021. *Qatar, Israel reach agreement on diamond trade*. 15 December. Accessed 03 26, 2022. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/12/qatar-israel-reach-agreement-diamond-trade>.

Alragawi, Mohammed. 2022. *Experts predict emergence of political challenges in Yemen in 2022*. 03 01. Accessed 02 06, 2022. <https://www.aa.com.tr/en/world/experts-predict-emergence-of-political-challenges-in-yemen-in-2022/2464214>.

Alsabri, Mohammed et al. 2021. "Conflict and COVID-19 in Yemen: beyond". *Globalization and Health* (BMC) 17 (83): 1. Accessed 03 06, 2022. doi:<https://doi.org/10.1186/s12992-021-00732-1>.

Anadolu Agency. 2021. *Israel warns military option on table to block Iran nuclear quest*. 30 11. Accessed 02 03, 22. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-warns-military-option-on-table-to-block-iran-nuclear-quest/2434705>.

Arabia Weather. 2022. *At record rates, 'climate extremes' threaten the future of the Middle East*. 20 01. Accessed 01 21, 2022. <https://www.arabiaweather.com/en/content/at-record-rates-climate-extremes-threaten-the-future-of-the-middle-east>.

Atalayar. 2021. *Ties between Morocco and the United Arab Emirates grow stronger*. 17 November. Accessed 03 18, 2022. <https://atalayar.com/en/content/ties-between-morocco-and-united-arab-emirates-grow-stronger>.

Atanasiu, Mirela. 2016. *Influența conflictelor din Nordul Africii și Orientul Mijlociu asupra securității europene*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/influenta_conflictelor_mena_asupra_securitatii_europene.pdf.

Atanasiu, Mirela. 2021. "Multilateral conflicts of Palestine - history, present and trends". *Strategic Impact*.

Atlantic Council. 2022. "Under Ebrahim Raisi, Iran and Turkey may be entering a new phase of bilateral ties". *Atlantic Council*. 20 January . Accessed 03 22, 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/under-ebrahim-raisi-iran-and-turkey-may-be-entering-a-new-phase-of-bilateral-ties/>.

Bloomberg. 2022. "UAE Wealth Funds Behind \$10 Billion Israel Plans Scout for Deals". 03 February . Accessed 03 12, 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-03/uae-wealth-funds-behind-10-billion-israel-plans-scout-for-deals>.

Bunzel, Cole. 2021. "Explainer: The Islamic State in 2021". *Wilson Center*. 10 December. Accessed 01 17, 2022. <https://www.wilsoncenter.org/article/explainer-islamic-state-2021>.

Bureau of Counterterrorism. 2021. *Country Reports on Terrorism 2020: Iran*. Washington: United States Institute for Peace. <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/iran/>.

Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap De Wilde. 1998. *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Carnegie Endowment for International Peace. 2021. *Global Protest Tracker*. 30 12. Accessed 02 03, 2022. <https://carnegieendowment.org/publications/interactive/protest-tracker?radio-group=all>.

—. 2021. *The New Jihadists and the Taliban Model*. 21 December. Accessed 02 14, 2022. <https://carnegieendowment.org/sada/86049>.

China Daily. 2021. *China's International Development Cooperation in the New Era*. 11 January. Accessed 02 07, 2022. <https://global.chinadaily.com.cn/a/202101/11/WS5ffb954aa31024ad0b>.

Chulov, Martin. 2021. "Arab states split for first time on refusal to condemn Israel over Gaza". *The Guardian*. 17 May. Accessed 02 12, 2022. <https://www.theguardian.com/world/2021/may/17/arab-states-split-for-first-time-on-refusal-to-condemn-israel-over-gaza#:~:text=Arab%20states%20split%20for%20first%20time%20on%20refusal%20to%20condemn%20Israel%20over%20Gaza,-This%20article%20is&text=As%20Is>.

Cojocaru, Bogdan. 2021. *Vara arabă: inflația, criza din sănătate și fenomenele meteo extreme creează un mix exploziv în Orientul Mijlociu și Africa de Nord*. 01 08. Accessed 01 13, 2022. <https://www.zf.ro/business-international/vara-araba-inflatia-criza-din-sanatate-si-fenomenele-meteo-extreme-20205651>.

Cordesman, Anthony H. 2016. "The Human Cost of War in the Middle East: A Graphic". Center for Strategic and International Studies, 4. Accessed 02 21, 2022. <https://www.csis.org/analysis/human-cost-war-middle-east-graphic-overview>.

Council on Foreign Relations. 2022. *Global Conflict Tracker*. 08 March. Accessed 03 10, 2022. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/war-afghanistan>.

—. 2022. "Preventive Priorities Survive 2022". Accessed 03 10, 2022. https://cdn.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/PPS2022.pdf.

Danish Refugee Council. 2021. *Water crisis and drought threaten more than 12 million in Syria and Iraq*. 23 August. Accessed 02 14, 2022. https://drc.ngo/about-us/for-the-media/press-releases/2021/8/water-crisis-and-drought-threaten-more-than-12-million-in-syria-and-iraq/?gclid=CjwKCAiA4KaRBhBdEiwAZi1zzhhrbyX5eXw9anvFPFi715cXOcZFtj-NjFaiiqM8og7lMmF63jZ9FRoC_vcQAvD_BwE.

Elgindy, Khaled. 2021. "The lessons of the May war in Gaza". *10 key events and trends in the Middle East and North Africa in 2021* (Middle East Institute). <https://www.mei.edu/publications/10-key-events-and-trends-middle-east-and-north-africa-2021#elgindy>.

Emirates Diplomatic Academy. 2021. "Abraham Accords: Legal Interpretation and Scope for Collaboration with Asia". *EDA Insight*, February: 2. Accessed 02 23, 2022. <https://www.agda.ac.ae/docs/default-source/Publications/eda-insight-jan-2021-eng-abraham-accord.pdf?sfvrsn=8>.

Federal Foreign Office. 2021. *Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of Egypt, France, Germany and Jordan at the meeting in Paris on the Middle East Peace Process*. 11 03. Accessed 03 20, 2022. <https://www.auswaertigesamt.de/en/newsroom/news/-/2447100>.

Foreign Policy. 2021. *The Middle East's Jihadis Are Copying the Taliban Model*. 21 September. Accessed 02 13, 2022. <https://foreignpolicy.com/2021/09/21/the-middle-east-s-jihadis-are-copying-the-taliban-model/>.

Forough, Mohammadbagher. 2021. *Iran between US and China*. Analysis, Ankara: Center for Iranian Studies in Ankara (İRAM), 4.

—. 2018. *The New Politics of Space: Asia's Geopolitics is Remapping the Global Geography*. October. Accessed 03 04, 2022. https://www.swp-berlin.org/publications/products/projekt_papiere/Forough_BCAS_2018_geopolitics_geoeconomics_9.pdf.

Freedom House. 2021. "FREEDOM ON THE NET 2021". *Freedom House*. Accessed 03 10, 2022. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-09/FOTN_2021_Complete_Booklet_09162021_FINAL_UPDATED.pdf.

Friedman, Brandon. 2021. "Regional Realignment in the Middle East?" *Institut Montaigne*. 18 October. Accessed 03 20, 2022. <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/regional-realignment-middle-east>.

Glick, Bonnie. 2021. *The Abraham Accords—One Year Later and Whither Sudan?* *Opinion*. 10 29. Accessed 03 14, 2022. <https://www.newsweek.com/abraham-accords-one-year-later-whither-sudan-opinion-1643255>.

Harrison, Ross. 2021. *THE FUTURE OF REGIONAL AND INTERNATIONAL DYNAMICS IN THE MIDDLE EAST*. 19 October. Accessed 01 27, 2022. <https://www.mei.edu/sites/default/files/2021-10/2.%20The%20Future%20of%20Regional%20and%20International%20Dynamics%20in%20the%20Middle%20East%20.pdf>.

Heydemann, Steven. 2018. "Civil War, Economic Governance & State Reconstruction in the Arab Middle East". Edited by The American Academy of Arts & Sciences. *Daedalus* 147 (1): 48. doi:https://doi.org/10.1162/DAED_a_00473.

Hoogeveen, Johannes G., and Gladys (eds.) Lopez-Acevedo. 2021. *Distributional Impacts of COVID-19 in the Middle East and North Africa Region*. MENA DEVELOPMENT REPORT, Washington: World Bank Group, xx.

Human Rights Watch. 2021. *Gaza: Apparent War Crimes During May Fighting*. 27 July. Accessed 02 15, 2022. <https://www.hrw.org/news/2021/07/27/gaza-apparent-war-crimes-during-may-fighting>.

—. 2022. "World Report 2022. Events from 2021". *HRW*. Accessed 03 05 https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2022/01/World%20Report%2022%20web%20pdf_0.pdf, 2022.

INSS. 2021. "The Abraham Accords at One Year: Achievements, Challenges, and Recommendations for Israel". *The Institute for National Security Studies*.

1 November. Accessed 02 16, 2022. <https://www.inss.org.il/publication/abraham-accords-one-year-insights/>.

Institute for Economics & Peace. 2022. "Global Terrorism Index 2022". Sydney, 4. <https://kbb9z40cmb2apwafcho9v3j-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2022/03/gti-2022-web.pdf>.

International Crisis Group. 2022. *Brokering a Ceasefire in Yemen's Economic Conflict*. Brussels: International Crisis Group . Accessed 03 09, 2022. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/231-brokering-ceasefire-yemens-economic-conflict#:~:text=Alongside%20the%20battles%20over%20territory,to%20achieve%20an%20economic%20truce>.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2021. *The Global State of Democracy Report 2021 - Building Resilience in a Pandemic Era*. Stockholm: IDEA, 25.

International Institute for Strategic Studies. 2021. *The civil war in Syria: an intractable conflict with geopolitical implications*. 14 December. Accessed 02 17, 2022. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2021/12/the-civil-war-in-syria-an-intractable-conflict-with-geopolitical-implications>.

International Rescue Committee. 2022. *Crisis in Yemen: Protracted conflict pushes Yemenis deeper into need*. 21 January. Accessed 03 10, 2022. <https://www.rescue.org/article/crisis-yemen-protracted-conflict-pushes-yemenis-deeper-need>.

IPCC. 2019. *Global warming of 1.5 C*. C Special Report, Intergovernmental Panel on Climate Change, 259. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf.

Islamic Emirate of Afghanistan. 2022. "A bilateral meeting was held between Acting Foreign Minister Mawlawi Amir Khan Mottaqi and Mr. Hassan Kazemi Qomi, Special Representative of the President of Iran for Afghanistan". *Ministry of Foreign Affairs*. 10 January. Accessed 03 20, 2022. <https://mfa.gov.af/en/a-bilateral-meeting-was-held-between-acting-foreign-minister-mawlawi-amir-khan-mottaqi-and-mr-hassan-kazemi-qomi-special-representative-of-the-president-of-iran-for-afghanistan/>.

Jacobs, Anna L. 2021. *Abraham Accords Bring Stronger Trilateral Ties for Israel, UAE, and Morocco*. 10 May. Accessed 02 26, 2022. <https://agsiw.org/abraham-accords-bring-stronger-trilateral-ties-for-israel-uae-and-morocco/>.

2020. "Joint Declaration The Kingdom of Morocco, the United States of America and the State of Israel". *state.gov*. 22 December. Accessed 03 20, 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/Joint-Declaration-US-Morocco-Israel.pdf>.

Kabalan, Marwan J. 2019. "Middle East Sectarianism: A Symptom to a Cause". *Arab Center Washington DC*. 1 June. Accessed 12 12, 2021. <https://arabcenterdc.org/resource/middle-east-sectarianism-a-symptom-to-a-cause/>.

Kenney, Steven, and Ross Harrison. 2020. *Middle East conflict and COVID-19 - a view from 2025*. POLICY PAPER 2020-8, Middle East Institute. Accessed 03 08, 2022. https://www.mei.edu/sites/default/files/2020-06/Middle%20East%20Conflict%20and%20COVID-19%20%E2%80%93%20A%20View%20from%202025_0.pdf.

Levitt, Matthew. 2021. "The Assad Regime's Business Model for Supporting the". *The Washington Institute*. 26 Sep. Accessed 02 04, 2022. <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/17043/en>.

Mamedov, Eldar. 2021. "Perspectives | Iran-Azerbaijan: A new cold war?" *Eurasianet*. 19 Nov. Accessed 03 23, 2022. <https://eurasianet.org/perspectives-iran-azerbaijan-a-new-cold-war>.

Middle East Monitor. 2021. "UAE and Kurdistan to consider enhancing ties". *Middle East Monitor*. 6 December. Accessed 03 24, 2022. <https://www.middleeastmonitor.com/20211206-uae-and-kurdistan-to-consider-enhancing-ties/>.

Muggah, Robert. 2022. *Yemen's Parallel War in Cyberspace*. 6 January. Accessed 02 21, 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/01/06/yemen-war-internet-media-houthis-iran-saudi-arabia/>.

Murciano, Gil. 2020. *The Abraham Accords: An invitation to rethink the Arab-Israeli conflict*. 08 10. Accessed 03 12, 2022. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/the-abraham-accords-an-invitation-to-rethink-the-arab-israeli-conflict>.

Niculescu, George Vlad. 2021. „Imperativele și implicațiile geopolitice ale retragerii SUA și aliaților săi din Afganistan”. *Strategic Monitor* (3/4): 31.

Rumley, Grant. 2022. "Unpacking the UAE F-35 Negotiations". *PolicyWatch* 3578, 15 Feb: 1. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/unpacking-uae-f-35-negotiations>.

Schenker, David. 2021. "Rehabilitating Assad: The Arab League Embraces a Pariah". *Policy Watch*, 4 May, 3481 ed.: 2. Accessed 03 10, 2022. <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/16732/en>.

Stanford University. 2021. "The Islamic State". *Mapping Militant Organizations*. April: 1. Accessed 03 01, 2022.

Taşpınar, Ömer. 2021. "Turkey's Kurdish obsession explains Putin's gains and US strains". *Brookings*. 13 October. Accessed 01 22, 2022. <https://www>.

brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/10/13/turkeys-kurdish-obsession-explains-putins-gains-and-us-strains/.

2020. "The Abraham Accords Declaration". *US Government*. 15 Sept. Accessed 03 23, 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/10/Abraham-Accords-signed-FINAL-15-Sept-2020-508-1.pdf>.

The Arab Gulf States Institute in Washington. 2021. *Baghdad's Deepening Reengagement With the Gulf: Hostage to Government Formation*. 27 Oct. Accessed 03 23, 2022. <https://agsiw.org/baghdads-deepening-reengagement-with-the-gulf-hostage-to-government-formation/>.

The Astana Times. 2021. *Seventeenth Round of Talks on Syria in Nur-Sultan Emphasizes Need for Continued Fight against Terrorism on Syrian Territory*. 23 December. Accessed 02 11, 2022. <https://astanatimes.com/2021/12/seventeenth-round-of-talks-on-syria-in-nur-sultan-emphasizes-need-for-continued-fight-against-terrorism-on-syrian-territory/>.

The Cambridge Global Affair. 2021. *The U.S.-Russia Rivalry in the Middle East*. 18 May. Accessed 03 02, 2022. <https://www.thecambridgeglobalaffair.co.uk/collaborators/the-us-russia-rivalry-in-the-middle-east>.

The Guardian. 2002. *Arab peace initiative: full text*. 28 Mar. Accessed 02 24, 2022. <https://www.theguardian.com/world/2002/mar/28/israel7>.

The Heritage Foundation. 2022. *Abraham Accords Are Yielding Concrete Forward Steps, More Can Follow*. 4 Feb. Accessed 03 16, 2022. <https://www.heritage.org/middle-east/commentary/abraham-accords-are-yielding-concrete-forward-steps-more-can-follow>.

The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Centre. 2022. *Summary of ISIS Activity around the Globe in 2021*. January. Accessed 03 03, 2022. https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2022/01/E_008_22.pdf.

The National Interest. 2021. *How Israel and Morocco Have Embraced the Abraham Accords*. 15 September. Accessed 03 04, 2022. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/how-israel-and-morocco-have-embraced-abraham-accords-193763>.

The Peninsula Qatar. 2022. *Qatar, Turkey trade volume reaches QR6.8bn in 2021*. 24 Mar. Accessed 03 21, 2022. <https://thepeninsulaqatar.com/article/24/03/2022/qatar-turkey-trade-volume-reaches-qr68bn-in-2021>.

The Senate of the United States. 2021. *S.1061 — 117th Congress (2021-2022)*. 24 06. Accessed 03 20, 2022. <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/1061/text>.

The Times of Israel. 2021. *In Morocco, Gantz signs Israel's first-ever defense MOU with an Arab country*. 24 November. Accessed 03 21, 2022. <https://www>.

timesofisrael.com/in-morocco-gantz-signs-israels-first-ever-defense-mou-with-an-arab-country/.

The World. 2021. *US and Afghan presidents to meet in Washington amid troop withdrawal*. 25 June. Accessed 02 17, 2022. <https://theworld.org/person/mahmoud-abbas>.

Times of Israel. 2021. *Saudi and Iranian experts hold 'security dialogue' in Amman*. 13 December. Accessed 03 23, 2022. <https://www.timesofisrael.com/saudi-iranian-experts-hold-security-dialogue-in-amman/>.

U.S. Department of State. 2022. *State Sponsors of Terrorism*. Accessed 03 04, 2022. <https://www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/>.

UN News. 2021. *Afghanistan: Record number of women and children killed or wounded*. 26 July. Accessed 02 16, 2022. <https://news.un.org/en/story/2021/07/1096382>.

UNGA. 2021. "Outraged over Israel's Designation of Six Civil Society Groups as Terrorists, Speakers Tell Palestinian Rights Committee Harassment against Human Rights Defenders Must End". *United Nations*. 7 December. Accessed 01 06, 2022. <https://www.un.org/press/en/2021/gapal1443.doc.htm>.

United Arab Emirates. 2022. *The UAE's humanitarian efforts during COVID-19*. 14 March. Accessed 03 25, 2022. <https://u.ae/en/information-and-services/justice-safety-and-the-law/handling-the-covid-19-outbreak/humanitarian-efforts>.

UNSC. 2021. "National Elections Mark Hard-Won Victory for Iraq, Women Candidates, Despite Recount Call, Ongoing Strife, Senior Official Tells Security Council". *United Nations*. Edited by United Nations Security Council. 23 November. Accessed 02 23, 2022. <https://www.un.org/press/en/2021/sc14709.doc.htm>.

UNSC. 2015. *Resolution 2254 (2015) Adopted by the Security Council at its 7588th meeting, on 18 December 2015*. Resolution, United Nations Security Council.

US Department of State. 2021. "Department Press Briefing – May 14, 2021". *Us Department of State*. 14 May. Accessed 02 12, 2022. <https://www.state.gov/briefings/department-press-briefing-may-14-2021/>.

—. 2020. *Joint Statement of the United States-Bahrain Strategic Dialogue*. 30 December. Accessed 03 05, 2022. <https://2017-2021.state.gov/joint-statement-of-the-united-states-bahrain-strategic-dialogue/index.html>.

US Government. 2020. "Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States en the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States". *State.gov*. 29 February. Accessed 01 05, 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>.

Vision of Humanity. 2022. *Global Terrorism Index 2022: Key findings in 6 Charts*. February. Accessed 03 04, 2022. <https://www.visionofhumanity.org/global-terrorism-index-2022-key-findings-in-6-charts/>.

Vohra, Anchal. 2021. "The Middle East Is Becoming Literally Uninhabitable." *Foreign Policy*.

WANG, Christoph NEDOPIL. 2022. *China Belt and Road Initiative (BRI) Investment Report 2021*. January. Accessed 02 12, 2022. https://greenfdc.org/wp-content/uploads/2022/02/Nedopil-2022_BRI-Investment-Report-2021.pdf.

World Resource Institute. 2021. "Aqueduct Country Rankings". *Aqueduct*.